

BATÓ SZILVIA*

A szándékon túli eredményért való felelősség az 1843. évi büntetőjogi javaslatban

A későrendi magyarországi büntetőjogban a bűnösségről kialakult ismeretek és nézetek feltérképezése három nagyobb egység vizsgálata alapján történhet: a hatályos (törvények) és hatályosuló (szokásjogban tovább élő) írott jogforrások mellett a kodifikációs kísérletek javaslataira, valamint az egykorú hazai büntetőjog szakirodalomra¹ terjedhet ki az elemzés. Jelen tanulmány a praeterintencionális ölési cselekmények egykorú megítélését vizsgálja az 1843. évi büntetőjogi javaslatban, de nem tér ki azokra a cselekményekre, amelyeknek csak másodlagos jogi tárgya az ember élete (pl. hűtlenség, felségsértés).²

A bűnösségi koncepciókat – csakúgy, mint más általános részi kérdést – a kodifikációs termékekben két szinten kell vizsgálni, egyrészt az általános részi szabályokban lefektetett rendelkezéseket, másrészt a szóba jöhető különös részi tényállásokat szükséges elemezni. Mindenkor kérdés, hogy a közös szabályok hogyan érvényesülnek az egyes bűncselekmény-csoportokra vonatkozóan. Emellett az is fontos, hogy feltűnnek-e esetleg az általános szabályoktól eltérő, azokat értelmező, esetleg azzal összhangban nem lévő rendelkezések.

* A Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült, „A szokásjog működési mechanizmusai és a büntetőjogi modernizáció: a vegyes bűnösség a 19. század első felében” c. projekt (2012–2015) keretében. Az anyaggyűjtés lezárva: 2015. augusztus 31.

¹ BATÓ SZILVIA: *A dolus indirectus az 1848 előtti magyar büntetőjog-tudományban*. FORVM Acta Juridica et Politica 2014/1, 5–31. pp.; BATÓ SZILVIA: *Egy magánjogász büntetőjogi felelősségi koncepciója – Kövy Sándor ismeretlen kéziratok előadásjegyzete*. In: SZIGETI GYULA PÉTER (szerk.): *Értékteremtés és érték közvetítés. Válogatás a Bolyai Ösztöndíj 15 éves évfordulója alkalmából tartott ünnepélyes tudományos ülés előadásaiából*. Szeged, 2013. november 11. Magyar Tudományos Akadémia, [Budapest], 2015, 115–129. pp.; BATÓ SZILVIA: *Változatok culpára – szakirodalom és praxis a reformkorban*. (megjelenés alatt) (BATÓ s.a.a); BATÓ SZILVIA: *Ein Element der Feuerbach-Rezeption in Ungarn: „culpa dolo determinata“ vor 1848*. (megjelenés alatt) (BATÓ s.a.b).

² PL. BARNA ATTILA: *A politikai bűntettek szabályozásával kapcsolatos viták az 1843. évi büntetőkódex-javaslat anyagi jogi részének tárgyalásai során*. In: MÁTHÉ GÁBOR – RÉVÉSZ T. MIHÁLY – GOSZTONYI GERGELY (szerk.): *Jogtörténeti Parerga. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2013, 58. p.

I. Fogalmi keretek

A hazai szakirodalomban nincsen konszenzus a szándékon túli (*praeter intentionem*) eredményért való felelősség és a praeterintencionális bűncselekmény fogalmáról. A szűkítő értelmezés szerint azok a cselekmények tartoznak ide, amelyeknél a törvény (pl. 1878. évi V. tc. 306. §) a minősítő eredményért való felelősséghez „sem szándékot, sem gondatlanságot nem kívánt meg”.³ A tágabb felfogás minden olyan cselekményt ide sorol, amelyben az elkövető egy enyhébb eredményű bűncselekményt kíván megvalósítani, azonban a kifejtett magatartással okozati összefüggésben súlyosabb következik be. Ez a súlyosabb eredmény lehet „véletlen”, vagy kiterjedhet rá az elkövető gondatlansága is.⁴ Az utóbbi álláspont lehetővé teszi az összefoglaló elnevezését mindazon „válaszoknak”, amelyeket az adott jogrendszer ennek a problémának a büntetőjogi megoldására kínál (pl. *dolus indirectus, culpa dolo determinata*, vegyes bűnösség, *erfolgsqualifiziertes Delikt*, stb.).

A szándékon túli eredményért való felelősség az egyes szerzők és a jogszabályok bűnösségi koncepciójában helyezhető el, ezért szükséges a bűnösségi alakzatok és ezek fajainak vagy fokozatainak bemutatása a 19. sz. közepéig. A vizsgált korszak bővelkedik eltérő nézetekben, amelyek különböző módon tipizálhatóak,⁵ és tovább élnek.

A mai magyar büntetőjogi gondolkodás a tudati és az akarati-érzelmi oldal vizsgálata alapján a bűnösségnek két alapkategóriáját határozza meg: szándékosság és gondatlanság.⁶ A szándékosságon belül megkülönböztet a törvényi rendelkezésekhez igazodva az akarati oldalon jelentkező eltérések alapján egyenes szándékot (*dolus directus*) – ahol az elkövető kívánja az eredményt –, valamint eshetőleges szándékot (*dolus eventualis*) – ahol az elkövető belenyugszik az eredménybe.⁷ A gondatlanság tudatos változatánál (*luxuria*) a tettes könnyelműen bízik az eredmény elmaradásában, a hanyagságnál (*negligentia*) pedig nincs is tudati oldal.⁸ Ezek az eltérések a szándékosságon és a gondatlanságon belül minőségi (kvalitatív) különbséget jelentenek. A modern hazai büntetőjog-tudomány azonban a szándékosság intenzitására tekintettel ismer mennyiségi (kvantitatív) fokozatokat is: hosz-

³ PI. ANGYAL PÁL: *A magyar büntetőjog tankönyve I.* Athenaeum, Budapest, 1920, 320. p.; VISKI LÁSZLÓ: *Bűnösségi problémák a közlekedési büntetőjogban.* Állam- és Jogtudomány 1962/1, 11. p.; NAGY FERENC: *A vegyes bűnösségű bűncselekmények büntetőjogi megítélésének egyes kérdéseiről.* In: NAGY FERENC: *Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához.* HVG–ORAC, Budapest, 2005 (2005a), 145. p.; NAGY FERENC: *A vegyes bűnösségű bűncselekmények egyes dogmatikai problémáiról.* Acta Jur. et Pol. Szeged, Tomus LXVII. (2005) Fasc. 14. (2005b), 3. p.

⁴ PI. VIDOR JENŐ: *A jogos védelem köre.* Jogtudományi Közlöny (37) 1902, 318. p.; DEGRÉ LAJOS: *A praeter intentionem minősítő körülmények kérdéséhez.* In: ANGYAL PÁL (szerk.): *Büntetőjogi dolgozatok Balogh Jenő születése ötvenedik évfordulója ünnepére.* Wessely és Horváth, Pécs, 1916, 52. p.; IFJ. BÓLYA LAJOS: *A vegyes bűnösségű bűncselekmények.* Jogtudományi Közlöny (19) 1964, 243. p.; VISKI LÁSZLÓ: *Bűnösség.* In: SZABÓ IMRE (szerk.): *Állam- és jogtudományi enciklopédia I.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980, 463. p.; SZOMORA ZSOLT: *III. fejezet. A büntetőjogi felelősség.* In: KARSAI KRISZTINA (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez.* Complex Kiadó, Budapest, 2013, 57. p.

⁵ BEKSICS GUSZTÁV: *Büntetőjogi műszavaink.* Magyar Igazságügy 1877/8. 470. p.; WERNER REZSŐ: *A dolus és culpa jelentősége a büntetőjogban I.* Magyar Igazságügy 1879/11, (1879a), 20. p.; DEGRÉ LAJOS: *Adalék a bűnösség-fogalom tanához.* Politzer Zsigmond és fia, Vác, 1911, 4. p.

⁶ TOKAJI GÉZA: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984, 216, 227. pp.; SZOMORA 2013, 43, 52–55, 57. pp.; NAGY FERENC: *Anyagi büntetőjog. Általános rész I.* Iurisperitus Bt., Szeged, 2014, 158, 179–180, 183–185, 187–191, 249. pp.

⁷ TOKAJI 1984, 216. p.; SZOMORA 2013, 52–53. pp.; NAGY 2014, 158, 179–180, 189. pp.

⁸ TOKAJI 1984, 227. p.; SZOMORA 2013, 54–55. pp.; NAGY 2014, 158, 184–185, 187–189. pp.

szas megfontolás és rögtönös elhatározás,⁹ amely az emberölés minősítésénél bír jelentőséggel. Ehhez a letisztult felfogáshoz egy néha igen kuszának tűnő – szándékossági és gondatlansági fajokban és fokokban bővelkedő – fejlődési folyamat vezet. Jelen tanulmány csak a 19. sz.-i magyar büntetőjogi gondolkodás és a szándékon túli eredményért való felelősség megítélése szempontjából kulcsfontosságú csoportosítási lehetőségeket mutatja be.

1. Szándékosság

Az 1800-as évek közepére számtalan szándékosság-definíció jelenik meg, amelyek a törvényekben is helyet kapnak, majd a század második felében teret nyer az a nézet, hogy ezek a meghatározások a tudományra és a joggyakorlatra tartoznak.¹⁰ A 18. sz. végén újra megjelenik a szándékosság vélelme (*praesumptio doli*), amely *Paul Johann Anselm von Feuerbach* (1775-1833) nyomán törvényi szabályozást is kap az 1813. évi bajor (43. art.) és az 1814. évi oldenburgi (56. art.) büntető törvénykönyvekben.¹¹ Ennek elutasítása nemcsak a szakirodalomban, hanem a törvényi rendelkezésekben is feltűnik, a jogalkotók a szándékosság bizonyítását kifejezetten elő is írják.¹² A *dolus* változatainak minőségi és mennyiségi szempontokon alapuló bonyolult osztályozása a 19–20. sz. fordulójára elveszíti a jelentőségét, így a szerzők többnyire idejétmúltak tekintik.¹³ Mások azonban lega-

⁹ NAGY 2014, 183. p.

¹⁰ CSATSKÓ IMRE: *A gonoszság és vétkeiségről II.* Akadémiai Értesítő (10) 1850, 216–217, 225. pp.; ANTALFI JÁNOS: *A bűnösség alanyi mértékéről.* Sárospataki Füzetek (3) 1864, 197, 199–203. pp.; PAULER TIVADAR: *Büntetőjogtan I.* Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1864, 80. p.; BATTLAY IMRE: *A magyar büntetőjogkönyv a dolus és culpa szempontjából I.* Magyar Igazságügy 1879/12, (1879c) 1–2, 7. pp.; WERNER REZSŐ: *A dolus és culpa jelentősége a büntetőjogban II.* Magyar Igazságügy 1879/11, (1879b), 133, 148–149. pp.; FINKEY FERENC: *A szándék fogalma és ismérvei a büntetőjogban, különös tekintettel „a szándék hiánya miatt” törvénytől felmentésekre.* Pesti Lloyd-Társ., Budapest, 1899 (1899b), 6. p.; FINKEY FERENC: *Dolus.* In: MÁRKUS DEZSŐ (szerk.): *Magyar jogi lexikon III.* Pallas, Budapest, 1900, 63. p.

¹¹ FEUERBACH, PAUL JOHANN ANSELM: *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland geltenden peinlichen Rechts.* Georg Friedrich Meyer, Giessen, 1801, 52–54. pp.; HÄBERLIN, CARL FRIEDRICH: *Grundsätze des Criminalrechts nach den neuen deutschen Strafgesetzbüchern I.* Friedrich Fleischer, Leipzig, 1845, 38. p.; *I. Bayerisches Strafgesetzbuch vom 6. Mai 1813.* In: STENGLEIN, MELCHIOR (szerk.): *Sammlung der deutschen Strafgesetzbücher I.* Verlag von Christian Kaiser, München, 1858 (STENGLEIN 1858a, I), 36. p.; *II. Strafgesetzbuch für die Herzoglich-Oldenburgischen Lande vom 10. September 1814.* In: STENGLEIN, MELCHIOR (szerk.): *Sammlung der deutschen Strafgesetzbücher I.* Verlag von Christian Kaiser, München, 1858 (STENGLEIN 1858a, II), 31. p.; GESSLER, THEODOR: *Ueber den Begriff und die Arten des Dolus.* Verlag der H. Lauppschen Buchhandlung, Tübingen, 1860, 55, 59. pp.; HIPPEL, ROBERT: *Vorsatz, Fahrlässigkeit, Irrtum.* In: BIRKMEYER, KARL ET AL. (szerk.): *Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts. Allgemeiner Teil III.* Verlag von Otto Liebmann, Berlin, 1908, 477. p.; GRÜNHUT, MAX: *Anselm v. Feuerbach und das Problem der strafrechtlichen Zurechnung.* W. Gente, Wissenschaftlicher Verlag, Hamburg, 1922, 208. p.; VISKI LÁSZLÓ: *Szándékosság és társadalomra veszélyesség.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959, 269. p.

¹² KAMPTZ, [KARL] (szerk.): *Zusammenstellung der drei Entwürfe des Preußischen Strafgesetzbuchs.* Ferdinand Dümmler, Berlin, 1844, 11. p.; HÄBERLIN 1845, 38. p.; *VI. Criminalgesetzbuch für das Königreich Hannover vom 8. August 1840.* In: STENGLEIN, MELCHIOR (szerk.): *Sammlung der deutschen Strafgesetzbücher II.* Verlag von Christian Kaiser, München, 1858 (STENGLEIN 1858b, VI), 29. p.; ANTALFI 1864, 202. p.; PAULER 1864, 81. p.; HIPPEL 1908, 464. p.; VISKI 1959, 269, 274. pp.

¹³ SCHNIERER ALADÁR: *Büntető jogtan. – Irta: Körösy Sándor, pápai jogtanár.* Jogtudományi Közlöny (7) 1872, 307–308. pp.; SCHNIERER ALADÁR: *A büntető jog általános tanai tekintettel az újabbkori törvényhozásra.* Heckenast Gusztáv, Pest, 1873, 131–132. pp.; ANGYAL 1920, 333. p.; VISKI 1959, 250, 253–254. pp.

lább egy részét relevánsnak és alkalmazhatónak tartják, mivel a hatályos büntető törvénykönyv (1878. évi V. tc.) nem tartalmazza a szándékosság fogalmát. *Finkey Ferenc* (1870-1949) egy lexikon-szócikkben szabatosan össze is foglalja a lehetséges variáncsoportokat.¹⁴

A szándékosság mennyiség szempontú felosztására három megközelítés található a 18-19. sz.-i európai szakirodalomban és jogalkotásban, de a szerzők egy része szerint valódi fokok nem is léteznek.¹⁵ A legkorábbi és ma is létező felfogás megkülönböztet elhatározott (*dolus praemeditatus*) és rögtönös (*impetus, dolus repentinus*) szándékot.¹⁶ *Gaetano Filangieri* (1752-1788) három fokozatot állít fel az elkövetőt a cselekményre indító okok és érdekek erőssége szerint, hazai recepciója az 1795. évi tervezet és *Fabriczy Sámuel* (1791-1856) kézikönyve.¹⁷ A 19. sz. első felében pedig feltűnik a közelebbi és távolabbi felosztás is.¹⁸

A legváltozatosabb és legösszetettebb a *dolus* kvalitatív szempontú csoportosítása.¹⁹ Az egyenes (*directus*) és áttételes (*indirectus*) szándékosság megkülönböztetése *Benedikt Carpzov* (1595-1666) munkásságához kapcsolódik, ezzel a dogmatikai megoldással kerül a szándékosság körébe a szándékon túli eredményért való felelősség.²⁰ A másik legelter-

¹⁴ CSATSKÓ 1850, 221, 224. pp.; PAULER 1864, 82–85, 160. pp.; KÖRÖSI SÁNDOR: *Válasz dr. Schnierer Aladár pesti kir. egyetemi tanár urnak a „Jogt.Közlöny” f. évi 41. számában büntetőjogtanomra irt bírálatára*. Jogtudományi Közlöny (7) 1872, (1872a), 367. p.; BATTLAY 1879c, 9–15. pp.; WERNER 1879a, 26. p.; WERNER 1879b, 148–154. pp.; HOROVITZ SIMON: *A magyar büntetőjog rendszeres tan- és kézikönyve különös tekintettel a gyakorlati életre. Általános rész*. Bemovits Gusztáv, Kassa, 1891, 77–79. pp.; FINKEY 1900, 67–72.

¹⁵ MAREZOLL, THEODOR: *Das Gemeine deutsche Criminalrecht als Grundlage der neueren deutschen Gesetzgebungen*. Verlag von Joh. Ambrostus Bth., Leipzig, 1841, 72. p.; BATTLAY 1879c, 9–15. pp.; WERNER 1879b, 149, 151, 153–155. pp.; FINKEY 1899b, 26. p.; FINKEY 1900, 67, 72–74. pp.; ANGYAL 1920, 333. p.; VISKI 1959, 250. p.

¹⁶ MAREZOLL 1841, 72. p.; BERNER, ALBERT FRIEDRICH: *Grundlinien der criminalistischen Imputationslehre*. Ferdinand Dümmler, Berlin, 1843, 182–183. pp.; HÄBERLIN 1845, 33–34. pp.; CSATSKÓ 1850, 221. p.; KÖSTLIN, CHRISTIAN REINHOLD: *System des deutschen Strafrechts. Erste Abtheilung, Allgemeiner Theil*. Verlag der H. Laupp'schen Buchhandlung, Tübingen, 1855, 187. p.; PAULER 1864, 81, 83–85. pp.; PAULER TIVADAR: *Büntetőjogtan II. Anyagi büntetőjog különös része. Alaki jog*. Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1865, 118. p.; WERNER 1879b, 151, 153–155. pp.; HOROVITZ 1891, 77. p.; HIPPEL 1908, 400. p.; ANGYAL 1920, 333. p.; VISKI 1959, 250. p.; VISKI 1980, 462. p.

¹⁷ FILANGIERI, CAJETAN: *System der Gesetzgebung III*. Dritte unveränderte wohlfeilere Ausgabe. Gassertsche Buchhandlung, Ansbach, 1808, 251–252. pp.; HAJDU LAJOS: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971, 180. p.; BECCHI, PAOLO – SEELMANN, KURT: *Gaetano Filangieri és az európai felvilágosodás*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2005, 51. p.; BATÓ 2014, 20–21. pp.

¹⁸ KÖSTLIN 1855, 183. p.

¹⁹ WERNER 1879b, 148–149. pp.; FINKEY 1900, 68. p.; ANGYAL 1920, 333. p.

²⁰ GÖNNER, NIKOLAUS THADDEUS: *Revision des Begriffs und der Eintheilungen des Dolus*. Philipp Krüll Universitäts Buchhändler, Landshut, 1810, 26, 28. pp.; MAREZOLL 1841, 74. p.; TAFINGER, WILHELM GOTTLIEB: *Ueber die Idee einer Criminalgesetzgebung in Beziehung auf die Wissenschaft sowohl als das practische Leben*. J. G. Cottaschen Buchhandlung, Tübingen, 1811, 102. p.; SEMER, MORITZ: *Betrachtungen über den sogenannten Dolus Indirectus*. Franz Seraph Storno'sche, Landshut, 1817, 10, 20. pp.; BERNER 1843, 254–255, 257–258. pp.; KÖSTLIN 1855, 184, 187, 192, 204. pp.; *III. Criminalgesetzbuch für das Herzogthum Sachsen-Altenburg vom 3. Mai 1841. (Königlich sächsisches Criminalgesetzbuch vom 30. März 1838)*. In: STENGLIN, MELCHIOR (szerk.): *Sammlung der deutschen Strafgesetzbücher I*. Verlag von Christian Kaiser, München, 1858 (STENGLIN 1858a, III), 39. p.; GESSLER 1860, 20, 26–40. pp.; HEIMBACH, [KARL WILHELM ERNST]: *Zurechnung*. In: WEISKE, JULIUS (szerk.): *Rechtslexikon für Juristen aller teutschen Staaten enthaltend die gesammte Rechtswissenschaft XV*. Otto Wigand, Leipzig, 1861, 583. p.; PAULER 1864, 85. p.; SCHNIERER 1873, 131–132. pp.; BATTLAY 1879c,

jedtebb a határozott (*determinatus*) és határozatlan (*indeterminatus*) szándéokra történő felosztás, amely *Feuerbach* koncepciója.²¹ Utóbbi alá sorolja a szakirodalom az eshetőleges (*eventualis*) szándékot, amelyet a mai jogtudomány is elismer.²² Ugyancsak a határozatlan szándék változatának tartják a 19. sz.-i szerzők a vagylagos szándékot (*dolus alternativus*).²³ Az általános (*generalis*) és különös (*specialis*) fogalompár első elemét néhányan a határozatlan, a másodikat pedig az egyenes szándékkal azonosítják.²⁴ Már az 1840-es években kétségbe vonják a tettező (*antecedens*) és tettekötvetkező (*subsequens*) szándék létét, így nem is terjed el nagyon a szakirodalomban.²⁵ Ennél is csekélyebb visszhangja van a folytonos (*continuatus*) és félbeszakított (*interruptus*) szándéknak,²⁶ a feltételes (*conditionalis*),²⁷ a kísérő (*concomitans*)²⁸ és a közömbös (*indifferens*) szándékról pedig csak néhány szakíró tesz említést.²⁹

13–16. pp.; WERNER 1879b, 148. p.; WERNER REZSŐ: *A dolus és culpa jelentősége a büntetőjogban IV.* Magyar Igazságügy 1879/11. (1879d), 405–406. pp.; BRUCK, FELIX FRIEDRICH: *Zur Lehre von der Fahrlässigkeit im heutigen deutschen Strafrecht.* Wilhelm Koebner, Breslau, 1885, 98. p.; HOROVITZ 1891, 78–79, 87. pp.; FAYER LÁSZLÓ: *A magyar büntetőjog kézikönyve I. Bevezető rész és általános tanok (BTK: 1–125. §§).* Franklin-Társulat, Budapest, 1895, 251. p.; LÖFFLER, ALEXANDER: *Die Schuldformen des Strafrechts in vergleichend-historischer und dogmatischer Darstellung I.* C. L. Hirschfeld, Leipzig, 1895, 166, 168–170, 172, 178, 180–181, 183–188, 190, 214–215, 248. pp.; FINKEY FERENC: *Culpa.* In: MÁRKUS DEZSŐ (szerk.): *Magyar jogi lexikon II.* Pallas, Budapest, 1899 (1899a), 725. p.; FINKEY 1900, 70. p.; HOEGEL, HUGO: *Geschichte des österreichischen Strafrechts I.* Manzschke, Wien, 1904, 68, 136–139, 143, 149. pp.; FAYER LÁSZLÓ: *A magyar büntetőjog kézikönyve I. Bevezető rész és általános tanok.* Franklin-Társulat, Budapest, 1905 (1905a), 308. p.; HIPPEL 1908, 456, 459–460, 468–469, 471, 473–474. pp.; DEGRÉ 1916, 60–63. pp.; ANGYAL 1920, 333. p.; GRÜNHUT 1922, 102–103. pp.; VISKI 1962, 9–11. pp.; BÓLYA 1964, 247. p.; MOOS, REINHARD: *Der Verbrechensbegriff in Oesterreich im 18. und 19. Jahrhundert. Sinn- und Strukturwandel.* Ludwig Röhrscheid Verlag, Bonn, 1968, 137–142, 176, 248, 251–252, 312. pp.; BÉKÉS IMRE: *A gondatlanság a büntetőjogban.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 123, 131. pp.; TOKAJI 1984, 216. p.; BECCHI–SEELMANN 2005, 52. p.; NAGY 2005a, 147. p.; NAGY 2005b, 4. p.

²¹ FEUERBACH 1801, 51. p.; GÖNNER 1810, 28–30. pp.; *Entwurf eines Strafgesetzbuchs für das Großherzogthum Baden.* Christian Theodor Groos, Karlsruhe, 1839 (*Baden* 1839), 26. p.; MAREZOLL 1841, 72. p.; BERNER 1843, 185–187. pp.; HÄBERLIN 1845, 33–34. pp.; CSATSKÓ 1850, 221. p.; STENGLIN 1858a, I, 36. p.; STENGLIN 1858a, II, 30. p.; GESSLER 1860, 54, 59, 66–67, 78. pp.; ANTALFI 1864, 193–194, 201. pp.; PAULER 1864, 82–83. pp.; SCHNIERER 1872, 307. p.; BEKSICS 1877, 470. p.; BATTLAY 1879c, 13–14. pp.; WERNER 1879b, 149–150. pp.; HOROVITZ, 1891, 79. p.; LÖFFLER 1895, 214, 218, 243. pp.; FINKEY 1900, 68, 70. pp.; HIPPEL 1908, 455, 459–461, 467, 469, 471, 474–476. pp.; ANGYAL 1920, 333. p.

²² GÖNNER 1810, 30. p.; MAREZOLL 1841, 72, 74. pp.; BERNER 1843, 186–188. pp.; CSATSKÓ 1850, 221. p.; GESSLER 1860, 54, 67, 78. pp.; PAULER 1864, 82–83. pp.; SCHNIERER 1872, 307. p.; BATTLAY 1879c, 14. p.; WERNER 1879b, 150. p.; HOROVITZ 1891, 79. p.; LÖFFLER 1895, 214. p.; FINKEY 1900, 68–69. pp.; HIPPEL 1908, 455, 461, 467, 469, 471. pp.; ANGYAL 1920, 333. p.; TOKAJI 1984, 216. p.

²³ GÖNNER 1810, 30. p.; ABEGG, JULIUS FRIEDRICH HEINRICH: *Beiträge zur Kritik des Entwurfs zu einem Criminalgesetzbuche für das Königreich Sachsen vom Jahre 1836.* Verlag von J. K. G. Wagner, Neustadt a. d. Orla, 1837, 26. p.; *Baden* 1839, 26. p.; MAREZOLL 1841, 72. p.; BERNER 1843, 186. p.; HÄBERLIN 1845, 34. p.; CSATSKÓ 1850, 221. p.; GESSLER 1860, 67, 78. pp.; PAULER 1864, 82–83. pp.; SCHNIERER 1872, 307. p.; WERNER 1879b, 150. p.; HOROVITZ 1891, 79. p.; FINKEY 1900, 68. p.; HIPPEL 1908, 461, 467, 469, 471, 474–476. pp.; ANGYAL 1920, 333. p.

²⁴ BERNER 1843, 191. p.; HÄBERLIN 1845, 34, 37. pp.; GESSLER 1860, 67. p.; BATTLAY 1879c, 14. p.; WERNER 1879a, 26. p.; WERNER 1879b, 148. p.; HOROVITZ 1891, 79. p.; FINKEY 1900, 70–71. pp.; HIPPEL 1908, 461, 471. pp.; ANGYAL 1920, 333. p.

²⁵ BERNER 1843, 223. p.; SCHNIERER 1872, 307. p.; FINKEY 1900, 71–72. pp.; ANGYAL 1920, 333. p.

²⁶ PAULER 1864, 83. p.; ANGYAL 1920, 333. p.

²⁷ FINKEY 1900, 70. p.; ANGYAL 1920, 333. p.

²⁸ ANGYAL 1920, 333. p.

²⁹ BATTLAY 1879c, 14. p.; ANGYAL 1920, 333. p.

2. Gondatlanság

A nagyon korán megjelenő szándékossággal ellentétben a gondatlanság büntethetősége csak lassan alakul ki, ennek részben oka az is, hogy a közvélekedés ezeket az eseteket szerencsétlen véletlennek vagy ügyetlenségnek tekinti.³⁰ Számos meghatározási kísérlet és irányzat születik a 19. sz. első felében, de a vizsgált korszak végére sem alakul ki egy általánosan elfogadott definíció, nagyon széttart a jogalkotás és a jogtudomány a *culpa* kérdésében.³¹ A gondatlan cselekmények büntetendősége kapcsán két problémakör jelenik meg *Feuerbach* fellépésével: az ilyen magatartások általános szankcionálása és az általános gondossági kötelezettség. Ezek az elvek tulajdonképpen a pszichológiai kényszerelmélet következetes érvényesítéséből származnak.³² A jogtudomány és a jogalkotás korán felismeri, hogy az összes különös részi tényállás esetén a gondatlan bűnösségű változat büntetése – bármilyen *culpa*-fogalom mellett – abszurd eredményekhez vezet, valamint a mindennapi életet lehetetleníti el. Így a bajor (1813), az oldenburgi (1814) és a hannoveri (1840) törvénykönyvön kívül mindenhol feltűnik a rendelkezés, hogy csak a különös részben megjelölt cselekmények gondatlan megvalósítása büntethető.³³ Az általános gondossági kötelezettség azonban gyorsan beépül a büntetőjogi gondolkodásba és a törvényekbe.³⁴ A korabeli jogtudomány képviselői a saját gondatlanság-felfogásuknak megfelelően kvantitatív és kvalitatív szempontok szerint csoportokat alakítanak ki, ezt magyarul *Finkey* foglalja össze.³⁵

³⁰ FINKEY 1899b, 2. p.; ANGYAL 1920, 319. p.; KÁDÁR MIKLÓS: *A gondatlan bűnösség; a gondatlanságból elkövetett bűncselekményekért való felelősség*. Az Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője 1961/1–2, 4, 12, 14. pp.; BÉKÉS 1974, 118–119, 125, 167. pp.

³¹ CSATSKÓ 1850, 216–217, 225. pp.; ANTALFI 1864, 197, 199–200, 203. pp.; PAULER 1864, 80. p.; BATTLEAY 1879c, 1–2. pp.; BATTLEAY IMRE: *A magyar büntetőtörvénykönyv a dolus és culpa szempontjából II. Magyar Igazságügy 1879/12, (1879a), 77–79. pp.; WERNER 1879a, 1–2. pp.; WERNER REZSŐ: A dolus és culpa jelentősége a büntetőjogban III. Magyar Igazságügy 1879/11, (1879c), 286, 295, 297, 303. pp.; FINKEY 1899a, 718–719. pp.; ANGYAL 1920, 336. p.; BÉKÉS 1974, 119, 125–126, 339. pp.*

³² FEUERBACH, PAUL JOHANN ANSELM: *Betrachtungen über dolus und culpa, überhaupt und den dolus indirectus insbesondere*. In: ALMENDINGEN, LUDWIG HARSCHER VON – GROLMAN, KARL – FEUERBACH, PAUL JOHANN ANSELM (szerk.): *Bibliothek für die peinliche Rechtswissenschaft und Gesetzkunde II. P. G. Schröder, Göttingen, 1800, (1800a), 243. p.; FEUERBACH, PAUL JOHANN ANSELM: Revision der Grundsätze und Grundbegriffe des positiven peinlichen Rechts II. Georg Friedrich Tasche, Chemnitz, 1800, (1800b), 47–65. pp.; FEUERBACH 1801, 47–54. pp.; GÖNNER 1810, 20. p.; GESSLER 1860, 42. p.; LÖFFLER 1895, 212–215, 217–218. pp.; HIPPEL 1908, 454–458. pp.; GRÜNHUT 1922, 102–103. pp.; MOOS 1968, 215–218, 250. pp.; NAUCKE, WOLFGANG: *Feuerbachs Lehre von der Funktionsgültigkeit des gesetzlichen Strafrechts*. In: HILGENDORF, ERIC – WEITZEL, JÜRGEN: *Der Strafgedanke in seiner historischen Entwicklung. Ringvorlesung zur Strafrechtsgeschichte und Strafrechtsphilosophie*. Duncker & Humblot, Berlin, 2007, 110. p.*

³³ ABEGG 1837, 26. p.; KAMPTZ 1844, 13. p.; HÄBERLIN 1845, 38, 45. pp.; STENGLEIN 1858a, III, 39. p.; *V. Criminalgesetzbuch für das Herzogthum Braunschweig vom 10. Juli 1840*. In: STENGLEIN, MELCHIOR (szerk.): *Sammlung der deutschen Strafgesetzbücher I. Verlag von Christian Kaiser, München, 1858 (STENGLEIN 1858a, V), 25. p.; VII. Strafgesetzbuch für das Großherzogthum Hessen vom 17. September 1841*. In: STENGLEIN, MELCHIOR (szerk.): *Sammlung der deutschen Strafgesetzbücher II. Verlag von Christian Kaiser, München, 1858 (STENGLEIN 1858b, VII), 44–45. pp.; ANTALFI 1864, 203–204. pp.; PAULER 1864, 85–86. pp.; HIPPEL 1908, 470, 479. pp.; BÉKÉS 1974, 125. p.*

³⁴ CSATSKÓ 1850, 216. p.; ANTALFI 1864, 203. p.; HIPPEL 1908, 457, 461, 465. pp.; LÖFFLER 1895, 213–214, 243, 248. pp.; GRÜNHUT 1922, 103. p.; MOOS 1968, 218. p.; BÉKÉS 1974, 120–122. pp.

³⁵ CSATSKÓ 1850, 221–223. pp.; PAULER 1864, 86–87. pp.; BATTLEAY 1879a, 83–85. pp.; WERNER 1879c, 299–303. pp.; FINKEY 1899a, 722–724. pp.; ANGYAL 1920, 341. p.

Két – a magyar elmélet- és kodifikációtörténet szempontjából fontos – nézet terjed el a mennyiségi felosztásra a német büntetőjogban. Már 1843-ban megkérdőjelezzük a német közös jogot (*gemeines Recht*) művelők között elterjedt felfogást, amely a recipiált római jogra épülve *culpa lata/levis/levissima* vagy *culpa lata/levis* között tesz különbséget. Az elhatárolás ugyanis viszonylagos, egyértelmű határvonal nem húzható, így nem felel meg a büntetőjogi követelményeknek.³⁶ Az 1813-as bajor és az 1840-es hannoveri büntető törvénykönyv nyomán terjed el a súlyosabb (*grobe*) és enyhébb (*geringere*) gondatlanság megkülönböztetése, amely már a kortársak szerint is túlzottan kazuisztikus.³⁷

A *culpa* minőségi szempontú változatai három csoportba sorolhatóak.³⁸ A tudatos (*luxuria*)³⁹ és nem tudatos (hanyagosság, *negligentia*)⁴⁰ gondatlanság fogalompárnál azonban bizonyos szerzők csak az egyiket tekintik gondatlanságnak, a *luxuria* esetében előfordul szándékosság alá sorolás, valamint a *dolus* és *culpa* közötti bűnösségi alakzatnak minősítés is. A 19. sz. elején egy négy elemű felosztás is megjelenik, azonban ez nem válik általánosan elismertté.⁴¹ Teljesen önálló kategóriát képez a szándék által meghatározott gondatlanság (*culpa dolo determinata*), amely *Feuerbach* 1800-ban publikált tanulmánya nyomán végigsöpör a német nyelvű és az azt mintaként tekintő büntetőjog-tudományon és jogalkotáson. Ez a felfogás a szándékon túli eredményért való felelősségre kínál megoldást azzal, hogy egyértelműen a gondatlanság körében helyezi el.⁴² Egyes szerzők ezt a

³⁶ FEUERBACH 1801, 50. p.; BERNER 1843, 237, 239. p.; HÄBERLIN 1845, 40–41. pp.; KÖSTLIN 1855, 183. p.; ANTALFI 1864, 204. p.; PAULER 1864, 86–87. pp.; BATTLAY 1879a, 84. p.; WERNER 1879c, 302–303. pp.; BRUCK 1885, 76–77. pp.; FINKEY 1899a, 724. p.; ANGYAL 1920, 341. p.

³⁷ MAREZOLL 1841, 73. p.; HÄBERLIN 1845, 40–43. pp.; BRUCK 1885, 77. p.; STENGLEIN 1858a, I, 43–44. pp.; STENGLEIN 1858a, II, 32–33. pp.; *IV. Strafgesetzbuch für das Königreich Württemberg vom 1. März 1839*. In: STENGLEIN, MELCHIOR (szerk.): *Sammlung der deutschen Strafgesetzbücher I*. Verlag von Christian Kaiser, München, 1858 (STENGLEIN 1858a, IV), 34. p.; STENGLEIN 1858b, VI, 31–33. pp.; HIPPEL 1908, 458, 465, 479. pp.

³⁸ CSATSKÓ 1850, 222. p.; KÖSTLIN 1855, 183. p.; PAULER 1864, 86, 137. pp.; BATTLAY 1879c, 1. p.; BATTLAY 1879a, 83–85. pp.; WERNER 1879a, 1–2. pp.; WERNER 1879c, 299–301. pp.; FINKEY 1899a, 722. p.; ANGYAL 1920, 341. p.

³⁹ BERNER 1843, 241–242, 246–247, 249. pp.; KÖSTLIN 1855, 165, 182–183. pp.; PAULER 1864, 81, 85–86. pp.; KÖRÖSI 1872a, 367. p.; SCHNIERER 1872, 307–308. pp.; WERNER 1879a, 27. p.; FINKEY 1899a, 722. p.; ANGYAL 1920, 341. p.; BÉKÉS 1974, 124. p.

⁴⁰ BERNER 1843, 248–249. pp.; KÖSTLIN 1855, 176. p.; FINKEY 1899a, 722–723. pp.; ANGYAL 1920, 341. p.; BÉKÉS 1974, 147, 148, 339. pp.

⁴¹ GESSLER 1860, 54. p.; BATTLAY 1879a, 83. p.

⁴² FEUERBACH 1800a, 243. p.; FEUERBACH 1801, 52–53. pp.; GÖNNER 1810, 26–27. pp.; TAFINGER 1811, 103–104. pp.; SEMER 1817, 14. p.; *Baden* 1839, 27. p.; MAREZOLL 1841, 74. p.; BERNER 1843, 258–259. pp.; KAMPTZ 1844, 8, 11–12. pp.; HÄBERLIN 1845, 36. p.; THILO, WILHELM: *Strafgesetzbuch für das Großherzogthum Baden. Mit den Motiven der Regierung und den Resultaten der Stände Verhandlungen im Zusammenhange Dargestellt I*. Verlag von Christian Theodor Groos, Karlsruhe, 1845, 134. p.; KÖSTLIN 1855, 185–186, 189, 203–205, 207. pp.; STENGLEIN 1858a, I, 36. p.; STENGLEIN 1858a, II, 31. p.; STENGLEIN 1858a, IV, 34. p.; STENGLEIN 1858a, V, 26. p.; STENGLEIN 1858b, VI, 30–31. pp.; STENGLEIN 1858b, VII, 45, 61. pp.; GESSLER 1860, 55, 59, 66. pp.; HEIMBACH 1861, 583. p.; PAULER 1864, 88. p.; KÖRÖSI SÁNDOR: *Büntetőjogtan. Több kül- és belföldi források után jogtanuló ifjúságunk, bíránk, s ügyvédekink használatára I*. Reform. Fótanoda, Pápa, 1872 (1872b), 64–66. p.; SCHNIERER 1873, 142–143, 242. pp.; BEKSICS 1877, 470–471. pp.; BATTLAY 1879c, 15–17. pp.; BATTLAY IMRE: *A magyar büntető törvénykönyv a dolus és culpa tana szempontjából III*. Magyar Igazságügy 1879/12. (1879b), 289. p.; WERNER 1879a, 27. p.; WERNER 1879d, 405–408. pp.; LÖW TÓBIÁS (szerk.): *A magyar büntető törvénykönyv a büntettekéről és a vétségekről (1878:5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye I*. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 1880 (1880a) 498–499. pp.; LÖW TÓBIÁS (szerk.): *A magyar büntető törvénykönyv a büntettekéről és a vétségekről*

culpa dolo mixta vagy szándékkal vegyes gondatlanság kifejezést is alkalmazták erre a kategóriára, de a gondatlanság körébe sorolás itt már nem annyira egyértelmű.⁴³

II. A praeterintencionális cselekmények besorolási modelljei

A szándékon túli eredményért való felelősség megítélésére a 18-20. sz. folyamán hat nagy dogmatikai megoldási lehetőség merül fel, ezek – legalább nyomokban – a magyar büntetőjogi gondolkodásban és kodifikációs kísérletekben is megfigyelhetők.

1. Dolus indirectus

A legkorábbi elméleti megközelítés *Carpzov* nyomán terjed el, ezt az esetcsoportot a szándékosság egy fajaként, áttételes szándékként (*dolus indirectus*) írja le az itáliai praktikusok által kifejlesztett *versari in re illicita* elvnek megfelelően: az elkövető felelős minden tilos magatartásból bekövetkező eredményért. Ez a felfogás a 18. sz. végéig uralkodó Európában,⁴⁴ az osztrák jogalkotást és így a jogtudományt is az egész 19. sz.-ban áthatja.⁴⁵ A magyar jogirodalomban 1813-ig egyedüli álláspont, de utána is megfigyelhető.⁴⁶

2. Culpa dolo determinata

Ezzel szemben *Feuerbach* a *culpa* körében helyezi el szándék által meghatározott gondatlanságként (*culpa dolo determinata*).⁴⁷ Megközelítése nemcsak az 1813. évi bajor

(1878:5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye II. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 1880 (1880b), 502, 535. pp.; BRUCK 1885, 98, 102. pp.; HOROVITZ 1891, 87–88. pp.; FAYER 1895, 251. p.; LÖFFLER 1895, 215, 217–218, 244, 247–248, 251–252, 254–256, 260–261. pp.; FINKEY 1899a, 725–726. pp.; FINKEY 1900, 70. p.; FINKEY FERENC: *A gondatlan emberölés és a halált okozó súlyos testi sértés viszonyához*. Jogtudományi Közlöny (37) 1902, 373. p.; FAYER 1905a, 308. p.; HIPPEL 1908, 456, 460, 462, 465, 467, 470–471, 476. pp.; DEGRÉ 1916, 61–62. pp.; ANGYAL 1920, 343. p.; GRÜNHUT 1922, 102–103. pp.; VISKI 1962, 11. p.; MOOS 1968, 250. p.; BÉKÉS 1974, 121–124, 127–128, 131, 138, 147–148. pp.; NAGY 2005a, 147. p.; NAGY 2005b, 5. p.

⁴³ PAULER 1864, 85, 88–89, 137. pp.; KAUTZ GUSZTÁV: *A magyar büntető jog és eljárás tankönyve különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire is*. Eggenberger, Pest, 1873, 75. p.; HOROVITZ 1891, 80, 88. pp.; FINKEY 1900, 70. p.; FINKEY 1902, 373. p.; I: *A jogos védelem köre*. Jogtudományi Közlöny (37) 1902, 331. p.; BÓLYA 1964, 245. p.

⁴⁴ HEIMBACH 1861, 583. p.; LÖFFLER 1895, 168, 166, 168–170, 172, 178, 180–181, 183–188, 190, 214–215, 248–249. pp.; FINKEY 1900, 70. p.; HIPPEL 1908, 456, 459, 464, 468, 473. pp.; DEGRÉ 1916, 60–63. pp.; VISKI 1962, 9–12. pp.; BÓLYA 1964, 244, 247. pp.; MOOS 1968, 137–142, 176, 248, 251–252, 312. pp.; BÉKÉS 1974, 123, 131. pp.; NAGY 2005a, 146. p.; NAGY 2005b, 4. p.

⁴⁵ HEIMBACH 1861, 584. p.; ANTALFI 1864, 202–204. pp.; PAULER 1864, 85, 89. pp.; WERNER 1879b, 148. p.; WERNER 1879d, 405. p.; LÖFFLER 1895, 183–187. pp.; HOEGEL 1904, 93, 137–139, 141–143, 149. pp.; HIPPEL 1908, 399, 401. pp.; DEGRÉ 1916, 62. p.; VISKI 1962, 11. p.; MOOS 1968, 137, 141–142, 174, 176, 178, 188, 190, 248, 251–252, 261, 312. pp.

⁴⁶ BATÓ 2014, 30–31. pp.

⁴⁷ FEUERBACH 1800a, 243. p.; FEUERBACH 1801, 52–53. pp.; TAFINGER 1811, 103–104. pp.; SEMER 1817, 14. p.; MAREZOLL 1841, 74. p.; BERNER 1843, 258. p.; KÖSTLIN 1855, 203–205, 207. pp.; GESSLER 1860, 55, 59, 66. pp.; HEIMBACH 1861, 583. p.; PAULER 1864, 88. p.; SCHNIERER 1873, 142. p.; BATTLAY 1879c, 15–16.

büntető törvénykönyvben nyer törvényi szabályozást, hanem a 19. sz. közepéig általánosan elterjed,⁴⁸ tehát nem igazolható *Nagy Ferenc* teljes elszigeteltségre utaló megállapítása.⁴⁹ A szerzők egy része szinonimaként használja a *culpa dolo mixta* (szándékos-sággal vegyes gondatlanság) kifejezést is, amely azonban átvezet egy másik megoldáshoz is.⁵⁰ Az elmélet hazai recepciója *Vuchetich Mátyás* (1767-1824) 1813-as kéziratához köthető, 1848-ig beépül a magyar büntetőjogi irodalomba és a jogászképzésbe.⁵¹

3. Halmazat

A szándékoság és gondatlanság találkozása (egybefolyása) vagy halmazata a *culpa dolo determinata* továbbfejlesztett – átértelmezett – változataként jelenik meg a szakíróknál.⁵² Emellett büntető törvénykönyvekbe (pl. Hessen 1841) és javaslatokba (pl. 1843-as magyar) is bekerül az, hogy az elkövető által elkövetni szándékozott szándékos bűncselekmény (pl. testi sértés) és az eredménynek megfelelő gondatlan bűncselekmény (pl. emberölés) közötti halmazatként kell elbírálni az ilyen cselekményeket.⁵³

4. Harmadik kategória a szándékoság és a gondatlanság között

Kizárólag a szakirodalomban (pl. *Reinhold Köstlin* 1813-1856) megjelenő álláspont szerint a szándékoltnál súlyosabb eredményt okozó bűncselekményeket, a rögtönös szándékkal és a tudatos gondatlansággal megvalósítottakkal együtt egy külön bűnösségi kategóriába kellene sorolni, amely a gondatlanság és a szándékoság között helyezhető el. A kortársak és a későbbi szakírók többsége elveti ezt a „középfoknak” látszó megoldást, még

pp.; WERNER 1879d, 406. p.; BRUCK 1885, 98, 102. pp.; HOROVITZ 1891, 78. p.; FAYER 1895, 251. p.; LÖFFLER 1895, 215, 217–218, 248. pp.; FINKEY 1899a, 725. p.; FINKEY 1900, 70. p.; FAYER 1905a, 308. p.; HIPPEL 1908, 456. p.; DEGRÉ 1916, 61. p.; ANGYAL 1920, 343. p.; GRÜNHUT 1922, 102–103. pp.; VISKI 1962, 11. p.; MOOS 1968, 250. p.; BÉKÉS 1974, 121–123. pp.; NAGY 2005a, 147. p.; NAGY 2005b, 5. p.

⁴⁸ *Baden* 1839, 27. p.; MAREZOLL 1841, 74. p.; BERNER 1843, 258–259. pp.; KAMPTZ 1844, 8, 11–12. pp.; HÄBERLIN 1845, 36. p.; THILO 1845, 134. p.; STENGLEIN 1858a, I, 36. p.; STENGLEIN 1858a, II, 31. p.; STENGLEIN 1858a, IV, 34. p.; STENGLEIN 1858a, V, 26. p.; STENGLEIN 1858b, VI, 30–31. p.; STENGLEIN 1858b, VII, 45, 61. pp.; LÖFFLER 1895, 244, 247–248, 251–252, 254–256, 260–261. pp.; FINKEY 1899a, 725–726. pp.; FINKEY 1900, 70. p.; HIPPEL 1908, 456, 460, 462, 465, 467, 470–471, 476. pp.; DEGRÉ 1916, 62. p.

⁴⁹ NAGY 2005a, 147. p.; NAGY 2005b, 5. p.

⁵⁰ PAULER 1864, 85, 88–89, 137. pp.; KAUTZ 1873, 75. p.; HOROVITZ 1891, 80, 88. pp.; FINKEY 1900, 70. p.; I. 1902, 331. p.; FINKEY 1902, 373. p.; BÓLYA 1964, 245. p.

⁵¹ BATÓ s.a.a.; BATÓ s.a.b.

⁵² FEUERBACH 1801, 52–53. pp.; MAREZOLL 1841, 74. p.; BERNER 1843, 254–258. pp.; KÖSTLIN 1855, 203. p.; HEIMBACH 1861, 583–584. p.; PAULER 1864, 88. p.; KÖRÖSI 1872b, 64–66, 154–155. pp.; KAUTZ 1873, 75, 193. pp.; SCHNIERER 1873, 142–143. pp.; BATTLEAY 1879c, 15. p.; WERNER 1879d, 401–403, 406–407. pp.; BRUCK 1885, 98. p.; HOROVITZ 1891, 87–88. pp.; FAYER 1895, 251. p.; FINKEY 1899a, 726. p.; FINKEY 1902, 373–375. pp.; FAYER 1905a, 308. p.; HIPPEL 1908, 456. p.; DEGRÉ 1916, 61. p.; BÓLYA 1964, 244, 246, 250–251. pp.

⁵³ LÖFFLER 1895, 247–248, 251–252. pp.; FINKEY 1899a, 726. p.; HIPPEL 1908, 467, 470. pp.

önálló elnevezést sem találnak rá.⁵⁴ A *culpa dolo determinata* ilyen átmeneti bűnösségi formának tekintését (Nagy Ferenc)⁵⁵ nem támasztják alá sem Feuerbach saját – amúgy három értelmezést lehetővé tevő – szövegei, sem az elmélet későbbi értékelései. Magyar szerző vagy kodifikációs termék nem követi ezt a megoldást.

5. Eredményfelelősség

Az 1871. évi német birodalmi büntető törvénykönyv – követve az 1851. évi porosz szabályozást – egy lényegesen archaikusabb megoldást választ: nem definiálja a bűnösségi alakzatokat, mivel a jogalkotó ezt a tudomány és a jogalkalmazó feladatának tekinti. Így a törvény nyitva hagyja a szándékon túli eredményért való felelősség kérdését is, a különös részben a bűnösségre tekintet nélkül büntetendőnek tekinti a szándékon túli eredmény bekövetkezését, de enyhébb büntetéssel fenyegeti, mint a szándékos bűncselekményt.⁵⁶ Ezt követi a Csemegi-kódex is, a bírói gyakorlat pedig – törvényi definíció hiányában – az 1950-es években is következetesen figyelmen kívül hagyja a bűnösségi elvet.⁵⁷

6. A bűnösségi elv érvényesítése

A 20. sz. második felében a bűnösségi elv teljes elismerést nyer a jogalkotásban is a súlyosabb eredményért való büntetőjogi felelősség megállapításánál. A német büntető törvénykönyvbe az 1953. évi novellával kerül be egy rendelkezés, így alakul ki az *erfolgsqualifizierte Delikte* kategóriája.⁵⁸ A magyar szakirodalomban a nemzetközi tendenciákat követve az 1910-es évek óta követendő megoldásnak tarják az eredményfelelősség kiiktatását (Degré Lajos 1882-1915, Vámbéry Rusztem 1872-1948, Angyal Pál 1873-1849), a Btá. (1950. évi II. tv.) kodifikációs folyóirati vitájában *Schultheisz Emil*

⁵⁴ TAFINGER 1811, 256–257. pp.; MAREZOLL 1841, 74. p.; KÖSTLIN 1855, 182–187, 189. pp.; GESSLER 1860, 79–80. pp.; PAULER 1864, 81, 85. pp.; BATTLAY 1879c, 13–14. pp.; BATTLAY 1879a, 85. p.; WERNER 1879a, 26, 28. pp.; LÖFFLER 1895, 225, 228–229. pp.; FINKEY 1899a, 723. p.; FINKEY 1900, 70. p.; TOKAJI 1984, 237. p.

⁵⁵ NAGY 2005a, 147. p.; NAGY 2005b, 5. p.

⁵⁶ HEIMBACH 1861, 583–585. pp.; WERNER 1879d, 402. p.; LÖW 1880a, 498–500. pp.; LÖW 1880b, 476, 556–557. pp.; BRUCK 1885, 104. p.; LÖFFLER 1895, 240, 250, 256–257, 262, 278. pp.; HIPPEL 1908, 485–486. pp.; FAYER 1905a, 309. p.; FAYER LÁSZLÓ: *A magyar büntetőjog kézikönyve II. Különös rész*. Franklin-Társulat, Budapest, 1905, (1905b), 229–230. pp.; DEGRÉ 1911, 34. p.; DEGRÉ 1916, 59, 63. pp.; ANGYAL 1920, 319–320, 346. pp.; VISKI 1962, 11–12. pp.; BÓLYA 1964, 243–245. pp.; BÉKÉS 1974, 123, 318. pp.; VISKI 1980, 463. p.; VORMBAUM, THOMAS: *Einführung in die moderne Strafrechtsgeschichte*. Springer, Berlin, 2009, 82, 87–88. pp.

⁵⁷ BATTLAY 1879b, 289. p.; LÖW 1880b, 556–559. pp.; FAYER 1895, 251. p.; FINKEY 1899a, 726. p.; S.: *Az 1792-iki javaslat vezérlő eszméi s általános része III*. Jogtudományi Közlöny (34) 1899 (1899c), 363. p.; FINKEY 1902, 373–375. pp.; FAYER 1905a, 308–309. pp.; FAYER 1905b, 229–230. pp.; HIPPEL 1908, 407. p.; DEGRÉ 1916, 53, 57, 63, 70–72. pp.; VÁMBÉRY RUSZTEM: *A büntetőjogi értékhatár felemelése*. Jogtudományi Közlöny (52) 1917, 369. p.; ANGYAL 1920, 346. p.; POPOVICZ BÉLA (szerk.): *A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962, 68, 70. pp.; VISKI 1962, 11–12. pp.; BÓLYA 1964, 245. p.

⁵⁸ BÓLYA 1964, 245. p.; NAGY 2005a, 151. p.; NAGY 2005b, 8. p.; ROXIN, CLAUDIUS: *Strafrecht. Allgemeiner Teil I*. Verlag C.H. Beck, München, 2006, 337. p.; VORMBAUM 2009, 232, 242. pp.

(1899-1983) veti fel újra.⁵⁹ Először az 1961. évi V. tv. 18. §-a kodifikálja a szándékon túli eredményért való felelősség megállapításának feltételét,⁶⁰ azóta megkerülhetetlen eleme a hazai joganyagnak és a büntetőjogi gondolkodásnak: az 1978. évi IV. tv. 15. §⁶¹ és a hatályos 2012. évi C. tv. 9. § csaknem változatlan szöveggel tartalmazza a vegyes bűnösséget.⁶² A kifejezés – a szándékosság és vétkesség találkozásánál – már *Werner Rezső*nél (1838-1907) feltűnik, de a maig érvényes tartalmi kidolgozás *Tokaji Géza* (1926-1996) munkásságához kapcsolódik.⁶³

III. Az 1843. évi javaslat és a bűnösség

A Deák-féle javaslat szinte minden elemében szakít az 1795. évi és az 1830. évi tervezetekkel, teljesen új koncepcióra épülve tudatosan mellőzi a korábban jelentős szerepet játszó osztrák előképeket.⁶⁴ A magyar büntetőjogi kodifikáció történetében elsőként az 1843. évi javaslat tartalmaz önálló általános részt,⁶⁵ a III. fejezet (37-44. §) szól a „szándékosságáról és a vétkes vigyázatlanságról”.⁶⁶ Nagyon sajátos módon a hazai büntetőjog-történeti kutatásban egyetlen szerző foglalkozik átfogóan – két lexikon szócikkben – a

⁵⁹ DEGRÉ 1916, 54–56, 59, 70–72. pp.; VÁMBÉRY 1917, 368–369. pp.; ANGYAL 1920, 346. p.; SCHULTHEISZ EMIL: *A Btk. reformjára vonatkozó elgondolások I.* Jogtudományi Közlöny (3) 1949, 198. p.; VISKI 1962, 11–12. pp.; BÓLYA 1964, 244. p.; AMBRUS ISTVÁN – UJVÁRY ÁKOS: *Száz éve halt hősi halált Degré Lajos, az „elfeledett” büntetőjogász.* Magyar Jog 2015/2, 124. p.

⁶⁰ POPOVICS 1962, 68, 70. pp.; BÓLYA 1964, 246. p.; LÁSZLÓ JENŐ (szerk.): *Az 1978. évi IV. törvény (BTK) előkészítése I.* Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 1984, 404. p.; NAGY 2005a, 145, 147, 166. pp.; NAGY 2005b, 3, 5, 21. pp.; SZOMORA 2013, 57. p.

⁶¹ TOKAJI 1984, 239–240. pp.; LÁSZLÓ 1984, 404–409. pp.; NAGY 2005a, 145, 148, 153–154. pp.; NAGY 2005b, 3, 5, 10, 21. pp.; KIS NORBERT – HOLLÁN MIKLÓS – GELLÉR BALÁZS: *A Büntető Törvénykönyv magyarázata I. Általános rész.* Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006, 66–68. pp.; SZEPESI ERZSÉBET: *II. Fejezet. A bűncselekmény és az elkövető.* In: VARGA ZOLTÁN (szerk.): *A Büntető Törvénykönyv magyarázata I.* Complex Kiadó, Budapest, 2009, 65–68. pp.; KÓNYA ISTVÁN: *II. Fejezet: A bűncselekmény és az elkövető.* In: RABÓCZKI EDE – BERKES GYÖRGY (szerk.): *Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára.* HVG-ORAC, Budapest, 2012, 45–47. pp.; SZOMORA 2013, 57. p.

⁶² SZOMORA 2013, 57. p.; NAGY 2014, 190–191. pp.

⁶³ WERNER 1879d, 401. p.; TOKAJI GÉZA: *[Hozzászólás].* Az Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője 1961/1-2, 31. p.; BÓLYA 1964, 243. p.; SZABÓ ANDRÁS: *Nemzetközi büntetőjogi munkaértekezlet a Magyar Tudományos Akadémián.* Jogtudományi Közlöny (16) 1961, 155. p.; BÉKÉS 1974, 123. p.; VISKI 1980, 463. p.; TOKAJI 1984, 237–240. pp.; NAGY 2005a, 145–146. pp.; NAGY 2005b, 3–4. pp.; SZOMORA 2013, 57. p.; NAGY 2014, 189–191. p.

⁶⁴ Az élet elleni cselekmények vonatkozásában: BATÓ SZILVIA: *Mert az Ördög velem volt. Élet elleni bűncselekmények a 19. század első felében.* L'Harmattan, Budapest, 2012, 72–76. pp.

⁶⁵ BALOGH ELEMÉR: *Die Dogmatik des Materiellen Strafrechts. (Entwicklungsgeschichtlicher Überblick mit besonderer Hinsicht auf den Gesetzentwurf von 1843/44).* In: MÁTHÉ GÁBOR – OGRIS, WERNER (szerk.): *Die Entwicklung der österreichische-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX–XX. Jahrhundert.* Unio, Budapest, 1996, 196. p.; BALOGH ELEMÉR: *A magyar büntető anyagi jog dogmatikatörténetének kezdetei.* Jogtudományi Közlöny (52) 1997, 481. p.; BALOGH ELEMÉR: *Deák Ferenc és az anyagi büntetőjog kodifikációja.* Zalai Gyűjtemény (43) 1998, 135. p.; BALOGH ELEMÉR: *A magyar büntetőjog-törvény-tervezetek szerkezeti fejlődése.* In: TÓTH KÁROLY (szerk.): *Tanulmányok Dr. Nagy László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára.* Acta Jur. et Pol. Tomus LXIV. Szeged, 2004, 37. p.

⁶⁶ *Az 1840. évi V. törvényekkönyv által a büntető törvénykönyvvel válthatlan kapcsolatban lévő büntető s javító rendszer behozása iránt kimerítő véleményadás végett kiküldött országos választmány jelentése.* Magyar Királyi Egyetem, Buda, 1843, (*Javaslat* 1843), 18–19. pp.

Deák-féle javaslat bűnösségi koncepciójával, de *Finkey* sem veti össze a különös rész szabályaival.⁶⁷ A javaslatról írók egy része csak említi, hogy léteznek ilyen rendelkezések,⁶⁸ mások pedig a saját témájukhoz kapcsolódó elemeket emelik ki, de néha nem is teljesen.⁶⁹

A javaslat előképeiről és forrásairól számos nézet lát napvilágot, különböző törvények és szerzők „kerülnek gyanúba”, a közös halmaz az egykorú német jogirodalom és kodifikációs törekvések.⁷⁰ Ezen fejezet előképeiről *Szalay László* (1813-1864) nyújtja a legbővebb – és legautentikusabb – tájékoztatást: *Feuerbach* elmélete nyomán, de nem minden elemét átvéve születnek a bűnösségre és a beszámításra vonatkozó szabályok.⁷¹

A bizottsági tárgyalásokról szóló eddig ismert beszámolók és a választmányi jelentés szerint a témát alig érintik, az anyagi jogi albizottságban kidolgozott szöveget mindösszesen jóváhagyják, senkinek sincs megjegyzése.⁷² Ez érvényes nagy vonalakban az országgyűlés követi tábláján folytatott vitára is, az általános résznél senki sem szólal fel, az ölési cselekmények kapcsán azonban két – a korabeli jogalkalmazók felkészültségét is jó bemutató – felszólalás hangzik el. A 43. kerületi ülésen *Butykay Menyhért* (Ugocsa vm.) a büntetési tételek aránytalanságára hívja fel a figyelmet, de kiderül, hogy a szándékos emberölést és az előre feltett szándékkal elkövetett gyilkosságot nem tudja elkülöníteni. A 37. országos ülésen *Békássy Imre* (Vas vm.) fejti ki nézeteit arról, hogy a két cselekmény között csak „gondolatban” van különbség, és azt a polgári bíró nem tudja megítélni. A többség az eredeti javaslatot megfelelőnek tartja, így megküldik a főrendekhez, ahol a halálbüntetés kérdésén elbukik a javaslat, el sem kezdik a III. fejezet vitáját.⁷³ Az országgyűlési tárgyalással be sem várják a megyei követutasítások elkészítését,⁷⁴ tehát az utasításhoz kötött követek nem is tudnak érdemi vitát folytatni. A kortársakat nem nagyon foglalkoztatja

⁶⁷ FINKEY 1899a, 719, 722–726. pp.; FINKEY 1900, 63, 67, 72–73. pp.

⁶⁸ PI. FAYER LÁSZLÓ: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye I.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896, I, 162. p.

⁶⁹ PI. BÉKÉS 1974, 125–126. pp.

⁷⁰ PI. PULSZKY FERENC: *Visszaemlékezések a büntető-törvénykönyv kidolgozására kiküldött bizottság munkálataira 1842–43. II.* Jogtudományi Közöny (25) 1890, 393. p.; FAYER 1896/I, 32–34. pp.; GÖNCZI KATALIN: *Wissenstransfer bei den Kodifikationsarbeiten im ungarischen Vormärz.* Ius Commune 1998, 287. p.; SZABÓ ANDRÁS: *Recepció és kreativitás a büntetőjogban.* In: SAJÓ ANDRÁS (szerk.): *Befogadás és eredetiség a jogban és a jogtudományban.* Adalékok a magyarországi jog természetrajzához. Áron Kiadó, Budapest, 2004, 82. p.; GÖNCZI KATALIN: *Bayern als Vorbild für die ungarische Rechtsmodernisierung im 19. Jahrhundert.* Ungarn-Jahrbuch (24) 2004. München, 2005, 394–395. pp.

⁷¹ SZALAY LÁSZLÓ: *Büntető törvénykönyv II.* In: SZALAY LÁSZLÓ: *Publicistai dolgozatok II.* Heckenast Gusztáv, Pest, 1847 (1847a), 92–93. pp.; SZALAY LÁSZLÓ: *Büntető törvénykönyv IX.* In: SZALAY LÁSZLÓ: *Publicistai dolgozatok II.* Heckenast Gusztáv, Pest, 1847, 120. p.

⁷² *Felséges Első Ferdinánd Austriai császár, Magyar- és Csehországoknak e néven ötödik apost. királya által szabad királyi Pozsony Városába 1843-ik esztendei pünkösdi hava 14-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek írásai I.* Landerer és Heckenast, Pest, 1844, (207) 1, (226) 28–29, (265) 83–84, (267) 85–86. pp.; FAYER LÁSZLÓ: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye II.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1898, XI–XII, 360, 381, 482, 486. pp.; VARGA JÁNOS: *Deák Ferenc és az első magyar polgári büntetőrendszer tervezete.* Zalai Gyűjtemény, 15. Zalaegerszeg, 1980, 100, 103. pp.

⁷³ *Felséges Első Ferdinánd Austriai császár, Magyar- és Csehországoknak e néven ötödik apost. királya által szabad királyi Pozsony Városába 1843-ik esztendei pünkösdi hava 14-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek írásai II.* Landerer és Heckenast, Pest, 1844, 53–54. p.; FAYER LÁSZLÓ: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye III.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1900, 60, 66–67, 184, 236–239. pp.

⁷⁴ [BENYOVSZKY ZSIGMOND]: *Őszinte vélemény a magyar büntető törvényjavaslatról.* Landerer – Heckenast, Pest, 1844, III, VIII, IX. pp.; BATÓ SZILVIA: *A „büntetési rendszer” átalakításának megjelenése Kossuth Lajos Pesti Hírlapjában (1841–1844).* Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2010, 40. p.

ilyen mélységben a bűnösség, sajnos így megfosztják attól a lehetőségtől a későbbi kutatót, hogy a diétai diskurzus alapján következtessen az egyes *sedriák* által képviselt álláspontra.

A szándékosság és gondatlanság megítélésénél azonban a javaslat két fontos jellemzőjét figyelembe kell venni. Az egyik az, hogy az 1843. évi javaslat az első koherens magyar nyelvű normaszöveg, amely a bűnösségre és alakzataira rendelkezéseket tartalmaz.⁷⁵ Így egyrészt tükrözheti a jogalkalmazásban kialakult terminológiát, például a „gondatlanság” kifejezés hiányát a szókészletből. Másrészt elképzelhető az is, hogy a nagyon következetes jogi műnyelvet alkalmazó javaslat teljesen idegen a bírósági praxisban és a jogi tartalmú megnyilatkozásokban használt szaknyelvtől.⁷⁶ A másik sajátossága a Deák-féle javaslatnak, hogy gyakran alkalmaz olyan meghatározást, hogy bizonyos magatartást nem lehet figyelembe venni a büntetőjogi felelősség megállapításánál,⁷⁷ vagyis negatív definícióként jelennek meg egyes rendelkezések. Feltehetően az anyagi jogi legalitás elvét próbálják ezzel még hangsúlyosabbá tenni.

A bűnösségre vonatkozó fejezet két kizáró rendelkezéssel kezdődik. A 37. § szerint nem büntethető a jelen törvénybe ütköző magatartás, ha sem a szándékosság sem a vétkes vigyázatlanság „tekintetéből be nem számítható.” Ez nemcsak meghatározza a két bűnösségi alakzatot, hanem elveti az eredményfelelősséget is, tehát „véletlen” miatt nem lehet büntetőjogi büntetést kiszabni.⁷⁸ Erre épül a 38. §, amely kizárja a *praesumptio dolit*, vagyis annak előfeltételezését, hogy az elkövető a cselekményét szándékosan követte el, sőt kifejezetten előírja, hogy a szándékosságot bizonyítani kell, vagyis processzuális szabályt is tartalmaz. *Szalay* a javaslatról szóló Pesti Hírlapban megjelent cikksorozatában ezt jelöli meg olyan elemként, amelyet nem vesznek át *Feuerbach* bűnösségi koncepciójából.⁷⁹ A rendelkezés előképei az 1841. évi hannoveri büntető törvénykönyv 42. cikkulusa mellett a porosz kodifikációs kísérletek⁸⁰ lehetnek, de szövegszerű egyezés nincsen.

1. Szándékosság

A javaslat megszövegezői igen sajátosan járnak el a szándékossággal kapcsolatban, ugyanis a 39. §-ban nem definiálják, hanem csak azt szögezik le, hogy minden olyan bekövetkezett eredményre vonatkozóan megállapítandó a szándékosság, amely az elkövető „célzatában volt”. Ennek ellenére az egykori és a későbbi szakirodalomban is elter-

⁷⁵ BEKSICS 1877, 470. p.; VARGA 1980, 77. p.

⁷⁶ Példa erre a büntetési rendszer kapcsán: BATÓ 2010, 171–173. p.; MEZEY BARNA: *A fenyítőházak forradalma. A modern büntetés-végrehajtás alapvetése Európában*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2012, 322–323. pp.

⁷⁷ MITTERMAIER, CARL J. A.: *Strafgesetzgebung in ihrer Fortbildung II*. Karl Winter, Heidelberg, 1843 (1843a), 243. p.; MITTERMAIER, [CARL JOSEPH ANTON]: *A magyar büntető törvénykönyvi javallatról*. Heckenast Gusztáv, Pest, 1843 (1843b), 35. p.

⁷⁸ KAUTZ 1873, 71. p.; ANGYAL 1920, 346. p.; BALOGH 1996, 197. p.; BALOGH 1997, 482. p.

⁷⁹ MITTERMAIER 1843a, 222. p.; SZALAY 1847a, 92. p.; EIN ÖSTERREICHISCHER CRIMINALRICHTER: *Bemerkungen über den Entwurf eines Strafgesetzbuches für Ungarn*. Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde 1847/II, (CRIMINALRICHTER 1847), 445. p.; PAULER TIVADAR: *A porosz büntető törvény fő elveiről*. Magyar Akadémiai Értesítő 1852/4, 216. p.; PAULER 1864, 81. p.; ANTALFI 1864, 202. p.; WERNER 1879a, 1. p.; LÖW 1880a, 497. p.; BATTLAY IMRE: *A kísérlet. (Adalék a magyar büntető törvénykönyv VI-ik fejezetéhez) VII*. Magyar Igazságügy 1885/24. (1885a), 42. p.; FAYER 1896/I, 162. p.; VISKI 1959, 269. p.

⁸⁰ KAMPTZ 1844, 11. p.; HÄBERLIN 1845, 38. p.; STENGLIN 1858b, VI, 29. p.; HIPPEL 1908, 464. p.

jed az a nézet, hogy pontos meghatározás szerepel ebben a szakaszban.⁸¹ Egyetlen kortárs értékelő figyelmét kelti csak fel ez a hiányosság, *Oskar Ludwig Friedrich Schwarze* (1816–1886) teszi szóvá ezt a jellegzetességet.⁸² A rendelkezés ebben a megfogalmazásban kizárólag az egyenes szándékot ismeri el, a „célzatában” kifejezés magában foglalja mind a tudati, mind az akarati elemeket. A fejezetben nem is található más szándékosságra utaló meghatározás, nincs nyoma a szándékosság fajainak a javaslat szövegében, így nem is érthető *Finkey* ilyen jellegű megjegyzése.⁸³ *Pauler Tivadar* (1816–1886) szerint a szándékosság osztályozását kifejezetten elveti ezzel a megoldással a választmány.⁸⁴ *Werner* szerint pedig a *dolus generalist* sem ismeri a Deák-féle javaslat.⁸⁵ Nem igazolható az az álláspont sem, hogy a javaslatban a vétkekesség eseteihez sorolva szerepel az eventuais szándék. *Balogh* itt feltehetőleg a 42. § 1. pontjára céloz,⁸⁶ ott azonban csak a „könnyelműleg vagy következeiseivel nem törődve” fordulat szerepel, amely enyhébbnek tűnik az eshetőleges szándék esetében a kortársak által is megkövetelt belenyugváshoz képest. Ezt támasztja alá a 122. §-ban a vétkes vigyázatlanság ezen formájára meghatározott büntetési tétel (3 év), miközben a 113. § szerint a szándékos emberölés büntetése 12 év.⁸⁷ Ez egy olyan komoly eltérés, amely a büntetések arányosságára különösen érzékeny kodifikátorok figyelmét nem kerülné el, így inkább arra lehet következtetni, hogy nem is számolnak ilyen szándékfajtaival.

Egészen más a helyzet a szándékossági fokozatokkal, amelyeknek alkalmazására nemcsak a súlyosabb beszámítás eseteinek példalozó felsorolását tartalmazó 82. § első mondatában szerepel („a büntettet régebben forralta”) utalás.⁸⁸ Az élet és a testi épség elleni cselekményeknél minősítést befolyásoló körülmény a szándékosság fokozata, egész rendszert épít ki a választmány. Egy eléggé összetett és nem is mindig következetes minősítési rendszert hoznak létre (IX–XV. fejezet).⁸⁹ A szándékosság fokozatai itt kapnak szerepet, így az intenzitás alapján meg kell különböztetni az „előre megdönt”,⁹⁰ a „szándékosan” és az „indulatos felgerjedésben”⁹¹ elkövetett ölési vagy testi sértési cselekményeket.

⁸¹ MITTERMAIER 1843b, 6. p.; SCHWARZE, LUDWIG F. O.: *Entwurf eines Strafgesetzbuchs für Königreich Ungarn und die damitverbundenen Theile. Durch eine Reichsdeputation in den Jahren 1841–1843. ausgearbeitet. Aus dem ungarischen Originaltexte übertragen. 2 Thle. Leipzig, Frohberger, 1843. 183 u. 138 S gr. 8. (geh. 1 2/3 Thlr.)* Kritische Jahrbücher für Deutsche Rechtswissenschaft (7) 1843, 900. p.; PAULER 1852, 216. p.; ANTALFI 1864, 202–203. pp.; PAULER 1864, 80, 84. pp.; KAUTZ 1873, 192. p.; WERNER 1879a, 1. p.; LÖW 1880a, 497, 498. pp.; FAYER LÁSZLÓ: *A büntetőjog története*. Jogtudományi Közlöny (29) 1894, 242. p.; FAYER 1895, 39, 255. pp.; FINKEY 1900, 63. p.; FAYER 1905a, 55, 316. pp.; VARGA 1980. p.; 77. p.; BALOGH 1996, 197. p.; BALOGH 1997, 482. p.; BALOGH 1998, 137. p.; BALOGH ELEMÉR: *Strafgesetzentwürfe als Ergebnisse der Kodifikationstätigkeit deputationum regnicolarum (1790–1843)*. In: BALOGH ELEMÉR: *Die ungarische Strafrechtscodifikation im 19. Jahrhundert*. LIT, Berlin, 2010, 14. p.

⁸² SCHWARZE 1843, 909. p.

⁸³ FINKEY 1900, 67. p.

⁸⁴ PAULER 1864, 80, 84. pp.

⁸⁵ WERNER 1879d, 408. p.

⁸⁶ BALOGH 1996, 197. p.; BALOGH 1997, 482. p.; BALOGH 1998, 137. p.; BALOGH 2010, 14. p.

⁸⁷ *Javaslat* 1843, 32–33. pp.

⁸⁸ *Javaslat* 1843, 26. p.

⁸⁹ BATÓ 2012, 76–80. pp.

⁹⁰ FINKEY 1900, 72–73. pp.

⁹¹ BATTLAY 1885a, 43. p.

Az első kategória a legsúlyosabb, így gyilkosság esetében „szándékosan és előre meggondolt eltökéléssel” fosztja meg életétől az elkövető a passzív alanyt (108. §), azonban a 109. § ezt azonnal relativizálja, mivel lényegtelen „azon körülmény, hogy a tettes előre meggondolt eltökélését indulatos felgerjedésében hajtotta végre”.⁹² Ezt a szándékossági fokot a testi sértésnél is érvényesítik, feltétel, hogy „nem gyilkossági célzattal” követi el a cselekményt (151. §) az elkövető.⁹³ Ebbe a csoportba tartozik az amúgy a rokongyilkossághoz képest privilegizált eset, a csecsemőgyilkosság (131. §) azon változata, ahol „a tettet a szülés előtt határozta el magában” feltétel szerepel.⁹⁴ Hasonlóan ide sorolható a 152. §-ban szereplő „azon előre kitűzött célzattal” megjelölés is.⁹⁵

A verekedés elnevezés alatt összefoglalt bűncselekmény-komplexumnál az előre meggondolás kiegészül a „reá készülve” fordulattal is (172. §).⁹⁶

A jelző nélküli „szándékosan” meghatározás a csecsemőgyilkosság enyhébb változatában fordul elő, itt az anya a szülés után határozza el magát a gyermeke megölésére.⁹⁷

A legenyhébb változat a szándékos emberölésnél valósul meg, ha az elkövető „nem előre meggondolva, hanem indulatos felgerjedésében tökéltette el magát arra, hogy mást életétől megfosson, s indulatos eltökélését azon felgerjedésben tüstént végre is hajtotta” (112. §).⁹⁸ Ennek megvan a testi sértésre vonatkozó párja is (153. §), de feltűnik az „indulatban elhatározott” fordulat is (154. §, 159. §).⁹⁹ A jogalkotó igen furcsa módon nem a büntetési tételt határozza meg, hanem visszaal a szándékos emberölésre a nem az anya által elkövetett és az anya halálával járó magzatelhajtás esetén,¹⁰⁰ pedig itt ki- zárt az indulatos felgerjedés, tehát ez egyértelműen legiszlációs hiba.

Több olyan megfogalmazás is bekerül a javaslatba, amely nem szándékossági fokozat, de a szándékosság megjelölésére szolgál, így a méreggel elkövetett ölési cselekményt csak „gyilkossági célzattal” lehet elkövetni.¹⁰¹ A magzatelhajtásnál feltűnik egy ebbe a rend-

⁹² *Javaslat 1843*, 31. p.; HEIBLER, MORIZ: *Entwurf eines Strafgesetzbuches für das Königreich Ungarn und die damit verbundenen Theile, durch eine Reichstags-Deputation in den Jahren 1841–1843 ausgearbeitet. Aus dem ungarischen Originaltexte übersetzt. Leipzig 1843, bei Adolph Frohberger. Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde*. 1844, III, 49. p.; EIN ÖSTERREICHISCHER CRIMINALRICHTER: *Bemerkungen über den Entwurf eines Strafgesetzbuches für Ungarn II. Oesterreichische Zeitschrift für Rechts- und Staatsswissenschaft* 1848, (CRIMINALRICHTER 1848), 354–357. pp.; MITTERMAIER 1843a, 224. p.; MITTERMAIER 1843b, 9–10, 23, 28. pp.; PAULER 1865, 121–122, 125. pp.; KÖRÖSI 1872b, 210, 211, 215. pp.; KAUTZ 1873, 304, 309. pp.; LÖW 1880b, 408. p.; BATTLAY 1885a, 43. p.; FAYER 1896/I, 173. p.; FAYER 1900, 66–67, 236–237. pp.; FINKEY 1900, 72–73. pp.; BALOGH 1997, 483. p.; BALOGH 1998, 139. p.; BALOGH 2010, 16. p.

⁹³ *Javaslat 1843*, 38. p.; HEIBLER 1844, 50. p.; CRIMINALRICHTER 1848, 362–363. pp.; MITTERMAIER 1843a, 225. p.; MITTERMAIER 1843b, 11, 23, 33, 35. pp.; PAULER 1865, 164, 166. pp.; KÖRÖSI 1872, 230–231. pp.; KAUTZ 1873, 325. p.; BALOGH 1996, 199. p.; BALOGH 1998, 140. p.; BALOGH 2010, 17. p.

⁹⁴ *Javaslat 1843*, 34. p.

⁹⁵ *Javaslat 1843*, 38. p.

⁹⁶ *Javaslat 1843*, 42. p.

⁹⁷ *Javaslat 1843*, 34. p. 131. §, 133. §.

⁹⁸ *Javaslat 1843*, 32. p.; HEIBLER 1844, 49. p.; CRIMINALRICHTER 1848, 354–357. pp.; MITTERMAIER 1843a, 224. p.; MITTERMAIER 1843b, 4, 9–10, 35. pp.; PAULER 1865, 135–136. pp.; KAUTZ 1873, 311. p.; BATTLAY 1885a, 43. p.; FAYER 1896/I, 173. p.; FAYER 1900, 236, 237. pp.; FINKEY 1900, 73. p.; BALOGH 1996, 199. p.; BALOGH 1997, 483. p.; BALOGH 1998, 139. p.; BALOGH 2010, 16. p.

⁹⁹ *Javaslat 1843*, 39–40. pp.

¹⁰⁰ *Javaslat 1843*, 37. p.

¹⁰¹ *Javaslat 1843*, 33. p. 119. §.

szerbe be nem sorolható alakzat is, ha az anya az elkövető „tudva és rossz célzattal” (139. §), a bűnsegéd „tudva és szándékosan” (140. §) valósítja meg az elkövetési magatartást.¹⁰²

A 40. §-ban az elvétésre vonatkozó rendelkezések szerepelnek, a véletlen vagy tévedésből más személyt vagy tárgyat érő elkövetési magatartás eredményét szándékosnak tekintik, de csak arra kiterjedően, amelyre az elkövető eredeti szándéka kiterjedt.¹⁰³

2. Gondatlanság

A javaslat vétkes vigyázatlanságnak (41. §) nevezi azt a bűnösségi alakzatot, amelynél az elkövető „épen nem szándéklott, de köztapasztalásánál vagy különös tárgy ismereténél fogva előreláthatott s kikerülhetett volna”, és így jogsértés származik belőle. A gondatlanság azonban csak a különös részben meghatározott bűncselekményeknél külön megjelölt esetekben büntethető.¹⁰⁴ A javaslat szerkesztői számára itt az 1838-as százsz (32. art.), az 1840-es braunschweigi (29. §) és az 1841-es hesseni (57. art.) törvények, valamint a porosz javaslatok kínálnak mintát.¹⁰⁵ A szándékossággal ellentétben a gondatlanság különféle változatait az általános részben részletesen szabályozzák, így megjelennek keverve a fajai¹⁰⁶ és a fokozatai¹⁰⁷ is. A 42-43. § a korábbiaktól eltérően *Feuerbachot* és az 1813. évi bajor kódexet követi, de közvetlen előképe sokkal inkább az 1840-es hannoveri büntető törvénykönyv: a 48. § 1-5. pontjának szinte szó szerinti megfelelője a Deák-féle javaslat 42. § 1-5. pontjában található, ahogy a hannoveri 49. § 1. pontja és a magyar javaslat 43. §-a is egy fogalmi elemtől eltekintve azonos.¹⁰⁸

A 42. §-ban az a hét meghatározás szerepel, amely „súlyosan vétkessé teszi a vigyázatlanságot”. Az 1. pontban a gondatlanság minőségére figyelemmel tekintik súlyosabbnak az elkövető magatartását, mivel „lehető veszélyességét belátta ugyan, de azt könnyelműleg vagy következeisével nem törődve, mégis elkövette.” Ez a gondatlanság fajai közé tartozó tudatos változat (*luxuria*), de a jogalkotó nem különíti el a többi esettől és nem használ eltérő kifejezést sem.¹⁰⁹

A súlyos vétkes vigyázatlanság harmadik esete a gondatlan elkövetést megelőző foglalkozási szabályszegést fedi le. Az 5. pont szerint ide tartozik az is, ha az elkövető hivatása, ál-

¹⁰² *Javaslat* 1843, 37. p.

¹⁰³ *Javaslat* 1843, 19. p.; SCHWARZE 1843, 909. p.; CRIMINALRICHTER 1847, 445. p.; FINKEY 1899b, 73. p.

¹⁰⁴ *Javaslat* 1843, 19. p.; MITTEMAIER 1843a, 222. p.; MITTERMAIER 1843b, 6. p.; SCHWARZE 1843, 900–902. pp.; HEIBLER 1844, 47. p.; PAULER 1852, 216. p.; ANTALFI 1864, 203. p.; PAULER 1864, 80, 85. pp.; KÖRÖSI 1872b, 64–65. pp.; KAUTZ 1873, 74–75, 193. pp.; SCHNIERER 1873, 140–142. pp.; WERNER 1879c, 285, 297, 303. pp.; LÖW 1880a, 497, 500, 524–525. pp.; LÖW 1880b, 502. p.; FAYER 1895, 255. p.; FAYER 1896/I, 162. p.; FINKEY 1899a, 719, 722–726. pp.; FAYER 1905a, 316. p.; BÓLYA 1964, 245. p.; BÉKÉS 1974, 125–126. pp.; VARGA 1980, 77. p.; BALOGH 1996, 197. p.; BALOGH 1997, 482. p.; BALOGH 1998, 137. p.; BALOGH 2010, 14. p.

¹⁰⁵ HÄBERLIN 1845, 38, 45. pp.; STENGLEIN 1858a, III, 39; STENGLEIN 1858a, V, 25. p.; STENGLEIN 1858b, VII, 44–45. pp.; HIPPEL 1908, 470, 479. pp.

¹⁰⁶ WERNER 1879c, 301. p.; FINKEY 1899a, 723–724. pp.; BÉKÉS 1974, 125–126. pp.

¹⁰⁷ PAULER 1852, 216. p.; PAULER 1864, 87–88. pp.; WERNER 1879c, 303. p.; FINKEY 1899a, 719, 722, 724. pp.; BÉKÉS 1974, 125–126. pp.

¹⁰⁸ *Javaslat* 1843, 19. p.; STENGLEIN 1858b, VI, 31–33. pp.

¹⁰⁹ *Javaslat* 1843, 19. p.; WERNER 1879c, 301. p.; FINKEY 1899a, 723. p.; BÉKÉS 1974, 125–126. pp.; BALOGH 1996, 197. p.; BALOGH 1997, 482. p.; BALOGH 1998, 137. p.; BALOGH 2010, 14. p.

lapota vagy egyéb viszonyai miatt „különös gondosságra és megfontolásra lett volna köteles.” A megelőző figyelmeztetés is súlyossá minősíti a vétkes vigyázatlanságot (7. pont), csakúgy, mint az a körülmény, hogy az elkövető olyan körülmények között részegedett meg, amikor a figyelmét különösen megkívánták.¹¹⁰ Ez az esetsorozat nem illik be a fokok és fajok rendszerébe, ugyanis azon kívüli szempontot vesznek figyelembe, de a javaslat összeállítói ezeknek a körülményeknek az értékelését nem bízzák a bíróra.

A 42. § 2. és a 4. pont viszont egyértelműen a figyelmetlenség (*negligentia*) eseteit fedi le, az elkövető vagy a körülmények veszélyességéből (2. pont) vagy különös tárgyismereténél fogva könnyen beláthatta (4. pont) és az utóbbi esetben el is háríthatta volna az eredményt.¹¹¹

A különös részben az egyes bűncselekményeknél visszautalással határozzák meg a külön büntetési tételt, de nem választják el a pontokat, így csak a 42. §-ra irányítják vissza a jogalkalmazót. A 122. §-ban is így tesznek, tehát a „nem szándékosan, hanem egyedül vétkes vigyázatlanságból fosztott meg valakit az életétől” elkövetési magatartást kifejtő elkövető három év rabságig büntethető. Az orvos foglalkozási szabályszegése következtében bekövetkező halálos eredménynél pedig közvetetten – a 122. §-ra utalva – alkalmazni rendelik a 42. § szabályait (124. §).¹¹² A testi sértésnél viszont már nem az adott szakaszra utalnak vissza, hanem nevesítik a súlyosabb vétkes vigyázatlanságot (155. §).¹¹³

A fentiek alapján megállapítható, hogy a jogalkotó ténylegesen nem tesz különbséget a gondatlanság fajai (minősége) között, azonos büntetési tétellel fenyegeti mind a tudatos gondatlanságot, mind a hanyagságot.

Ezzel szemben „kevésbé vétkes a vigyázatlanság”, ha csak távoli kapcsolatban állt az elkövetési magatartás a bekövetkezett eredménnyel (43. §).¹¹⁴

A vétkes vigyázatlanságból elkövetett emberölés tényállásában (122. §) csupán visszautaltak a 43. §-ra és így határozták meg a legfeljebb 3 hónap fogságot. A közvetett visszautalás az orvosi beavatkozás következtében beálló halálos eredmény esetén (124. §) itt is működik.¹¹⁵ A testi sértésnél viszont már nemcsak az adott szakaszra utalnak vissza, hanem meg is jelölik az enyhébb gondatlansági fokozatot (155. §).¹¹⁶

Egyes bűncselekmények esetén viszont a javaslat nem teszi meg a megkülönböztetést, a 138. § a) pontjában a szükségtelenül fegyverhasználatot elrendelő parancsnok felelőségénél visszautal a vétkes vigyázatlanságból elkövetett emberölésre, de nem jelöl meg konkrét szakaszt, így a 122. § is alkalmazhatónak tűnik, de valószínűbb a 123. §.¹¹⁷ Ebben az esetben a mind a súlyos (42. §), mind a kevésbé vétkes vigyázatlansággal (43. §) is megvalósítható a cselekmény. Nem egyértelmű azonban a verekedésre vonatkozó rendelkezések között a 166. § megfogalmazása, hogy ha az elhunyt sértettnek sérülést okozók személye megállapíthatatlan, akkor vétkes vigyázatlanságból elkövetett emberölést kell megállapítani a verekedés

¹¹⁰ *Javaslat* 1843, 19. p.

¹¹¹ *Javaslat* 1843, 19. p.; FINKEY 1899a, 724. p.

¹¹² *Javaslat* 1843, 33. p.; PAULER 1865, 140. p.; KÖRÖSI 1872b, 217. pp.; KAUTZ 1873, 312. p.; BALOGH 1998, 140. p.; BALOGH 2010, 17. p.

¹¹³ *Javaslat* 1843, 39. p.

¹¹⁴ *Javaslat* 1843, 19. p.

¹¹⁵ *Javaslat* 1843, 33. p.; PAULER 1865, 140. p.; KÖRÖSI 1872b, 217. p.; KAUTZ 1873, 312. p.; BALOGH 1998, 140. p.; BALOGH 2010, 17. p.

¹¹⁶ *Javaslat* 1843, 39. p.

¹¹⁷ *Javaslat* 1843, 35. p.

összes résztvevője terhére. Itt inkább a szándékos elemeket is tartalmazó 123. § jöhet szóba, mint a tisztán gondatlan 122. §. Tekintettel arra, hogy itt egy vélelemmel megfordítja a jogalkotó a bizonyítási terhet – hiszen nem lehet az egyéni felelősséget megállapítani – kizárt a 42. § és a 43. § közötti választás. Nem lehet arra bizonyítást felvenni, hogy a vétkes vigyázatlanság melyik formáját valósította meg az elkövető, hiszen az okozati összefüggés is csak vélelmezett.¹¹⁸ Szerencsésebb volna legalább ennél a két rendelkezésnél külön büntetési tételt megállapítani, mint egy bizonytalan és – rendszertani értelmezés szerint – abszurd eredményre vezető általános visszautalást alkalmazni.

A vétkes vigyázatlanságból elkövetett sértés kizárólagosan a sértett, vagy ha ő nem képes rá, akkor hozzátartozója panaszára vehető közkereset alá.¹¹⁹

3. A *praeterintencionalis cselekmények besorolása*

Az 1843. évi javaslat bűnösségi koncepciója szempontjából a legösszetettebb kérdés a szándékon túli eredmény besorolása, ugyanis az általános részben meghatározott szabályok és a különös rész egyes rendelkezései különböző megoldásokat kínálnak.

A 44. § szerint, ha az elkövető magatartásának „eredménye súlyosabb, mint a mit a cselekvő célba vett”, a célzatában levő tette nézve szándékosságot, a szándékán kívüli eredményre nézve pedig vétkes vigyázatlanságot kell beszámítani.¹²⁰ Ez a szövegezés tehát halmazatként kezeli ezt a problémát,¹²¹ ahogy az 1839-es badeni (91. §), az 1836-os (47. §) és 1839-es (65. §) porosz javaslatok és az 1841. évi hesseni törvénykönyv (61. art.).¹²² Későbbi szerzők szerint ez nem jó megoldás, mert szerinte így két cselekményt kell a bírónak megállapítania.¹²³ A kortársak és a későbbi elemzők a *culpa dolo determinata* vagy a *culpa dolo mixta* törvényi definícióját látják benne, vagy a gonosz szándékkal határos gondatlanságot.¹²⁴ A normaszöveg nem tesz különbséget aszerint, hogy egynemű-e a szándékolt és a bekövetkezett eredmény (halált okozó testi sértés) vagy különemű (erőszakos közösülés közben halál okozása).

A javaslat vétkes vigyázatlanságból elkövetett ölés kategóriájába nemcsak a tisztán gondatlan alakzatokat lefedő 122. §, hanem a 123. §-ban szabályozott esetek is beletartoznak. Az elkövető a sértettet úgy fosztja meg életétől, hogy „gyilkolási vagy emberölési célzat nélkül, de szándékosan” sérti vagy kínozza meg. Az első fordulatban előre meggondoltan követi a tettes, ezért legfeljebb 8 év rabságot szabhat ki a bíróság, a második fordulat szerint indulatos felgerjedésben bántalmazta az áldozatot, ezért maximum 4 év rabságra lehet büntetni.¹²⁵ A normaszöveg ugyan nem tartalmazza, hogy a sértett halá-

¹¹⁸ *Javaslat* 1843, 41. p.

¹¹⁹ *Javaslat* 1843, 39. p.

¹²⁰ *Javaslat* 1843, 19. p.; HEIBLER 1844, 47. p.; VARGA 1980, 80–81. pp.

¹²¹ FINKEY 1899a, 726. p.

¹²² *Baden* 1839, 27. p.; KAMPTZ 1844, 8, 11. pp.; STENGLIN 1858b, VII, 45. p.; HEIMBACH 1861, 586. p.; HIPPEL 1908, 470, 476. pp.

¹²³ WERNER 1879d, 407–408. pp.

¹²⁴ SCHWARZE 1843, 910. p.; PAULER 1852, 216. p.; PAULER 1864, 89. p.; WERNER 1879d, 407–408. pp.; FINKEY 1899a, 719, 726. pp.

¹²⁵ *Javaslat* 1843, 33. p.; BALOGH 1996, 199. p.; BALOGH 1997, 484. p.; BALOGH 1998, 140. p.; BALOGH 2010, 17. p.

lára a tettesnek kiterjed a gondatlansága, de a 37. § (bűnösségi elv), valamint a 44. § rendelkezései és a büntetések arányai miatt feltételezhető, hogy erről van szó, ezt erősíti *Pauler* álláspontja is.¹²⁶ *Iff. Bólya Lajos* szerint az 1843-as javaslat így a praeterintencionális cselekmények alapmodelljének a gondatlanságot tekinti,¹²⁷ ez a halált okozó testi sértés elnevezését illetően igaz is.

Azonban a javaslat nem követi konzekvensen az 44. §-ban lefektetett elveket sem, hiszen a magzatelhajtás minősített esetében (143. §) egyértelműen „szándékos emberölő”-ként felel a tettes. Vagyis szándékos emberölésnek minősíti, holott a tényállás többi eleme alapján nem lehetséges az anya halálára irányuló szándék, és az indulatos felgerjedés nem is lenne értelmezhető, a gondatlanság viszont tipikusan előfordul.¹²⁸ Ha a nő „az erőszakos közösködésnek vagy kísérletnek következtében életét veszítette” (204. §), akkor a tettest gyilkosként kell elítélni.¹²⁹ Tehát a javaslat összeállítói a halálos eredménnyel járó nem ölési cselekmények esetén külön összefoglalt bűncselekményeket konstruálnak, pontosabban az élet elleni cselekményekre utaltak vissza, miközben rendelkezésre állt a szabály, hogy a szándékos elemért a szándékos bűncselekményt a gondatlan elemért pedig vétkes vigyázatlanságot kell megállapítani. A javaslatot elemző szakirodalom jelentős része nem is észleli a problémát, sőt a gondatlanságról szóló egyetlen monográfiában sem merül fel, holott *Békés Imre* (1930-2010) korábban foglalkozik a *culpa dolo determinata* problémakörével.¹³⁰ Hasonló törvényszerkesztési hiba észlelhető az 1845. évi badeni büntető törvénykönyvben (103. §, 212. §), amely változtatlanul örökíti át a Deák-féle javaslat szerkesztői által ismert és követendőnek tartott 1839-es javaslat rendelkezéseit (91. §, 192. §).¹³¹

A verekedés szabályai között a 165. §-ban a 123. §-ra utalnak vissza, ha az okozott sérülések együttesen vezetnek halálhoz. Itt teljesen indokolt az alkalmazása, a 166. §-ban viszont csak vétkes vigyázatlanság kifejezés szerepel ott, ahol nem derül ki a sérülést okozók személye.¹³² Mivel itt vélelmezett az okozati összefüggés az elkövetési magatartás és a halált okozó sérülések között, nem magyarázható, hogy ilyen visszautalással oldják meg a büntetési tétel meghatározását. A 138. §-ban a lázadás alkalmával a helyszíni parancsnok a fegyverek alkalmazására adott utasítása miatt bekövetkező halálesetekért vétkes vigyázatlanságból elkövetett ölés címén felel, de nem lehet megállapítani, hogy a jogalkotó melyik bűnösségi alakzatot érti alatta.¹³³

A 129. § alapján a 123. §-ban szabályozott vétkes vigyázatlanságból elkövetett emberölés közelebb áll a szándékos emberöléshez, ugyanis azzal együtt a közhivatalvesz-

¹²⁶ PAULER 1864, 137–138. pp.

¹²⁷ BÓLYA 1964, 245. p.

¹²⁸ *Javaslat* 1843, 37. p.

¹²⁹ *Javaslat* 1843, 47. p.

¹³⁰ BÉKÉS 1974, 121–124, 127–128, 131, 138, 147–148. pp.

¹³¹ *Baden* 1839, 27, 59–60. pp.; *VIII. Strafgesetzbuch für das Großherzogthum Baden vom 6. März 1845*. In: STENGLEIN, MELCHIOR (szerk.): *Sammlung der deutschen Strafgesetzbücher I*. Verlag von Christian Kaiser, München, 1858, 44, 74. pp.; LÖFFLER 1895, 260–261. pp.

¹³² *Javaslat* 1843, 41. p.; PAULER 1865, 143–144. pp.; KÖRÖSI 1872b, 218. p.; KAUTZ 1873, 314. p.; FAYER 1905b, 236. p.; BALOGH 1997, 484. p.; BALOGH 1996, 199–200. pp.; BALOGH 1998, 140. p.; BALOGH 2010, 17. p.

¹³³ *Javaslat* 1843, 35. p.

tés büntetés fakultatív eseteit képezik, míg a gyilkosság kötelező eset,¹³⁴ a vétkes vigyázatlanlanságból elkövetett emberölés 122. §-ban szabályozott változatánál és a testi sértésnél pedig nem szerepel ez a büntetés.

A szándékon túli eredmény megítélésével kapcsolatban fontos, hogy az 1843. évi javaslat elfogadja az ún. kritikus napok elméletét, amely az okozati összefüggést érintő bizonyítási fikció. A 116. § szerint ugyanis csak akkor bevégzett gyilkosság vagy szándékos emberölés az adott cselekmény, ha a halálos eredmény 30 napon belül beáll, itt kizárt minden ellenbizonyítás, sőt ez feltűnik a 118. §-ban a teljes kísérletnél is.¹³⁵ Mind a kortársak, mind a későbbi értékelők egyértelműen rossz megoldásnak minősítik ezt a szabályozást, hiszen nem illeszkedik sem az élettapasztalatokhoz, sem a törvényszéki orvostan eredményeihez.¹³⁶ Ennél is furcsább viszont a vétkes vigyázatlanlanságból elkövetett emberölésnél történő előírása (126. §).¹³⁷ A 122. § esetén a 30 napon túl bekövetkezett halál visszaminősíti vétkes vigyázatlanlanságból elkövetett testi sértéssé, amely csak panaszra üldözendő. A 123. § esetében a halálos eredmény minősítene a szándékos testi sértést vétkes vigyázatlanlanságból elkövetett emberöléssé, de ha 30 napon túl hal meg a sértett, akkor visszaminősül testi sértéssé. A jogalkotó nyilván nem vétkes vigyázatlanlanságból elkövetett testi sértéssé kívánja tenni, de erre nincs egyértelmű rendelkezés. A szándékos testi sértéssé történő minősítésnél viszont a büntetési tételben nem nyer értékelést, hogy a sértésnek vagy valamilyen belőle közvetlenül származó ok „következésében” végül halálos eredmény áll be. Ez egy kriminálpolitikai is helytelen megoldás.

4. Az 1843. évi javaslat bűnösségi koncepciója

A fentiek alapján az 1843. évi javaslat lefekteti a bűnösségi elvet, kizárja a szándékos elkövetés előfeltételezését, valamint mind a két bűnösségi alapkategóriát ismeri, nem létesít átmenetet. A szándékos bűnösség kvalitatív megkülönböztetései közül csak az egyenes szándékot tartalmazza, ezt az általános részben viszont nem definiálja. Mennyiségi szempontból a különös részben három fokot lehet megkülönböztetni: az előre meggondolt, a szándékos és az indulatos felgerjedésben elkövetettek azonosíthatóak az élet- és testi épség elleni cselekmények szabályai között. A gondatlanságot az általános részben definiálja, valamint súlyosabban vétkes és kevésbé vétkes változatokra osztja, az előbbi a tudatos gondatlanság és a negligencia típuseseteit is magában foglalja, tehát nem minőségi az elkülönítés alapja. A kvantitatív felosztásra utal viszont a kevésbé vétkes kategória definíciója. A praeterintencionális cselekményekre az általános részben halmazati szabályt állít fel, a különös részben ennek viszont nyoma sincs. A vétkes vigyázatlanlanság az emberölésnél két minőségi kategóriára bontható, a tiszta gondatlan és a szándékos által meghatározott gondatlan bűnösséget illeti a javaslat ezzel az összefoglaló elneve-

¹³⁴ *Javaslat* 1843, 41. p.

¹³⁵ *Javaslat* 1843, 32. p.

¹³⁶ MITTERMAIER 1843b, 10–11, 30. pp.; MITTERMAIER 1843b, 224–225. pp.; PAULER 1865, 125. p.; BATTLAY IMRE: *A kísérlet. (Adalék a magyar büntető törvénykönyv IV-ik fejezetéhez)* XI. Magyar Igazságügy 1885/24, 383–384. pp.; KÖRÖSI 1872b, 210–211, 217. pp.; KAUTZ 1873, 303, 325. pp.; SCHNIERER 1876, 8. p.; FAYER 1896/I, 174. p.

¹³⁷ *JAVASLAT* 1843, 34. p.

zéssel. Meg lehet kockáztatni a feltevést, hogy ez komplikált és esetenként következetlen rendszer a napi jogalkalmazásban nem működne zökkenőmentesen. Az 1843. évi javaslat szakít a korábbi szöveghagyománnyal és a Habsburg Birodalomból jövő mintákkal, egyértelműen német orientáció figyelhető meg. Követi *Feuerbach* koncepcióját, de a megfelelő korrekciókkal, így inkább az 1830-as években induló német kodifikációs hullámból választanak elemeket a javaslat összeállítói. Az „a la carte” jogalkotási technika eredménye az, hogy a praeterintencionális bűncselekmények szabályozása korszerű, de ellentmondásokkal terhelt lesz. Megfigyelhető egyaránt az eredeti – gondatlanságnak tekintett – *culpa dolo determinata* egy összefoglalt tényállásban (123. §) és a halmazatként értelmezés is (44. §).

SZILVIA BATÓ

DIE PRÄTERINTENTIONALITÄT IM VORSCHLAG 1843

(Zusammenfassung)

Im Laufe der 18-19. Jahrhunderten beschäftigten sich die Strafrechtsexperten sehr intensiv mit der Typologie der qualitativen Schuldarten und quantitativen Schuldgraden, diese Vorsatz- und Fahrlässigkeitstypen erschienen auch in der Gesetzgebung. Parallel entwickelten sich sechs verschiedene strafrechtswissenschaftlichen „Antworten“ auf die Präterintentionalität: *dolus indirectus* (z.B. Carpzov, öStGB 1803), *culpa dolo determinata* (z.B. Feuerbach, bairisches StGB 1813), Konkurrenz (z.B. Feuerbach, hessisches StGB 1841), Mittelstufe zwischen den Dolus und Culpa (z.B. Köstlin), objektive Verantwortlichkeit (z.B. dStGB 1871, GA Nr. V von 1878) und Anerkennung der Schuldprinzip (z.B. erfolgsqualifizierte Delikte, § 18 Nr. G V von 1961). Der Vorschlag 1843 bedeutete eine Paradigmenveränderung: die Vorbilde der Regelung der Zurechnung waren die deutschen Kodifikationsprodukte und Strafrechtswissenschaft. Die Verfasser adaptierten Feuerbachs Konzeption mit wichtige Korrekturen (Abweisung der *praesumptio doli*). Im AT kam Vorsatz ohne Definition vor, im BT bei den Tatbeständen gegen das Leben waren der vorbedachte Vorsatz, der Vorsatz und der Straftat im Affekt. Neben der Definition der Fahrlässigkeit schrieb die Kommission nach hannoverschem Beispiel vor, nach welchen Kriterien der Richter gröbere oder geringere Fahrlässigkeit bestimmen soll. Für die Präterintentionalität existierte im AT Konkurrenz und im BT *culpa dolo determinata*, so war die Regelung inkonsequent.